

VILNIAUS UNIVERSITETAS
RELIGIJOS STUDIJŲ IR TYRIMŲ CENTRAS

DONATAS GLODENIS

SIVANANDA JOGOS GRUPĖS LIETUVOJE:
TARP RELIGIJOS IR SVEIKATINGUMO

Magistro darbas

Darbo vadovas:

doc. dr. GINTARAS BERESNEVIČIUS

Vilnius, 2004

Turinys

I. Įvadas.....	4
II. Dėstymas.....	7
1. Teorinis kontekstas: Stark ir Bainbridge religijos teorija bei religinių ir kvazi-religinių grupių tipologija.....	7
1.1. Religijos pokyčių teorija ir religijos apibrėžimas.....	8
1.2. Magija, religija ir mokslas: panašumai ir skirtumai.....	10
1.3. Religinio išpareigojimo turinys.....	11
1.4. Religinių grupių tipologija, kultų tipai.....	12
1.4.1. Kultai.....	13
1.4.2. Kultų tipai: audiencinis, klientinis, judėjimo tipai.....	14
1.4.3. Audienciniai kultai.....	14
1.4.4. Klientiniai kultai.....	15
1.4.5. Kultai – judėjimai.....	15
2. Pagrindinės darbo hipotezės.....	16
3. Sivananda jogos judėjimas pasaulyje ir Lietuvoje.....	17
3.1. Svamis Sivananda iš Rishikesho ir Sivananda jogos mokyklos šaltiniai.....	18
3.1.1. Svamis Sivananda pasekėjų akimis.....	18
3.1.2. Sivananda ir Vivekananda įtaka.....	19
3.1.3. Sivananda ir Mircea Eliade.....	20
3.1.4. Sivananda kaip hinduizmo reformatorius.....	20
3.2. Svamis Vishnu-devananda.....	22
3.3. Centrai pasaulyje, judėjimo struktūra, veikla.....	23
3.4. Sivananda jogos judėjimas Lietuvoje.....	25
3.4.1. Dabartinė situacija ir statistika.....	25
3.4.2. Judėjimo pradžia, augimas ir veikla.....	26
3.5. Vishnu-devananda judėjimo mokymas.....	28
3.5.1. Jogos apologija.....	28
3.5.2. Jogos mokslinės ir religinės prielaidos.....	30
3.5.3. Vishnu-devananda jogos pradžiamokslis.....	32
3.5.4. Jñāna, bhakti ir karma jogos keliai.....	33
3.5.5. Rāja joga ir hatha jogos metodai.....	36
3.6. Religijos ir magijos elementai judėjimo mokyme.....	37
3.6.1. „institucionalizuota ritualų visuma“.....	38
3.6.2. „etinė arba moralinė sistema, sutapatinta su tradicija“.....	39
3.6.3. „sakraliniai sentimentai, nukreipti į dievišką ar trans-dievišką esybę“.....	40
3.6.4. „bent jau dalinai apibūdinama mitais arba mitais ir doktrinomis“.....	40
3.6.5. „paaiškinanti pirminius potyrius“.....	43
3.6.6. Bendrieji ir specifiniai kompensatoriai judėjimo mokyme.....	43
4. Interviu su jogos grupių nariais analizė.....	44
4.1. Tyrimo metodologija ir atlikimas.....	44
4.2. Keletas atvejų.....	46
4.2.1. Odeta: „kažkas tokio daugiau...“.....	46
4.2.2. Čanda: „tada jau pasidarė ramiau“.....	47
4.2.3. Dinešas: „svarbiausias dalykas gyvenime“.....	48
4.3. Religiniai ir maginiai respondentų patirties aspektai.....	50
4.3.1. Įsitikinimai.....	50
4.3.2. Praktika.....	51
4.3.3. Patirtis.....	52
4.3.4. Žinojimas.....	53

4.3.5. Pasekmės.....	54
4.3.6. Bendrieji ir specifiniai kompensatoriai respondentų pasakojimuose.....	54
4.4. Joga kaip praktika, užimanti tradicinio religingumo erdvę.....	55
III. Išvados.....	56
Literatūros sąrašas.....	58
Priedų sąrašas	60

I. ĮVADAS

Sivananda jogos grupės Lietuvoje yra platesnio pasaulinio, daugiausiai Vakarų kultūrinėje terpėje veikiančio svamio Vishnu-devananda įkurto judėjimo – Sivananda jogos ir Vedantos centų, dalis. Tuo pačiu, šios grupės yra pasaulinio susidomėjimo Rytų dvasingumo formomis, ir konkrečiau – joga, fenomeno dalis. Sivananda jogos grupių vadovai, skirtingai nuo, pvz., Krišnos sąmonės judėjimo, taip pat propaguojančio jogą, tvirtina, kad jogos praktika jų centruose nėra religija, o tiesiog fizinio ir dvasinio tobulėjimo sistema, gyvenimo būdas. Tačiau akivaizdu tai, kad jogos grupės ateina į Vakarų visuomenę su tam tikru kultūriniu ir religiniu importu, kurio šaknys glūdi hinduizme.

Šiame darbe siekiama pateikti Sivananda jogos grupių Lietuvoje analizę iš tarpdisciplininės perspektyvos, visų pirma analizuojant šias grupes per sociologinę prizmę, kadangi Sivananda jogos grupės, arba kitaip – Vishnu-devananda judėjimas, užima tam tikrą vietą šiandieninėje sekuliarizuotoje visuomenėje plintančio naujojo religingumo kontekste, šiuo darbu siekiama lokalizuoti šį judėjimą minėtame kontekste pasinaudojant religijos sociologų Stark ir Bainbridge pateikta religinių ir kvazi-religinių judėjimų tipologija, bei nustatyti jo santykį su tradiciniu religingumu. Iš šių tikslų išplaukiančios pagrindinės darbo hipotezės bus iškeltos antrajame „Dėstymo“ skyriaus poskyryje „Pagrindinės darbo hipotezės“, jau apžvelgus teorinius darbo rėmus.

Darbo temos pasirinkimą motyvavo keletas veiksnių. Vienas jų yra tai, kad religijos ir ne-religijos paribys yra aktuali tema, kurią šiandien vienaip ar kitaip diskutuoja daugelis Europos valstybių, tame tarpe – ir Lietuva. Ką galima vadinti religine bendruomene? Jei religinės bendruomenės gali įgyti platesnes teises, nei kitos ne-pelno organizacijos, kaip jas atpažinti religinėmis? Kodėl yra svarbu, ar atvirkščiai – nesvarbu, išskirti religines organizacijas iš kitų organizacijų tipų? Sivananda jogos grupės, kurios religijos statuso nesiekia, tačiau turi nemažai mokymo turinio atitikmenų su religijos statuso siekiančiomis grupėmis, pvz., Ošo meditacijos centrais, yra gera medžiaga tokio pobūdžio klausimų analizei.

Iš kitos pusės, aktualus yra krikščioniškų Bažnyčių keliamas klausimas, kiek Rytų dvasinės praktikos, pristatomos ir kaip sveikos gyvenamos sistemos, ir kaip neutralaus, kiekvienos religijos žmogui tinkančio dvasingumo pagrindai, yra suderinamos su krikščionių tikėjimu, kiek jos yra susijusios ar atvirkščiai – atskirtos nuo religinio konteksto, iš kurio į Vakarų kultūrinę erdvę jos yra perkeltos.

Vishnu-devananda judėjimo tyrimas buvo pradėtas nuo neformalaus bendravimo su jogos praktikuotojais, jų veiklos stebėjimo, jogos sistemos pradmenų, ypač – *asanų* (jogos pozų) ir *pranayama* (kvėpavimo pratimų) atlikimo kartu su jogos praktikuotojais. Vėliau buvo atlikta jogos judėjimo literatūros analizė, o taip pat ir lauko tyrimas, susidėjęs iš stebėjimo bei fokusuotų interviu, kurių metu siekta nustatyti, kokia yra respondentų motyvacija jogos praktikai bei surinkti

duomenis judėjimo istorijos Lietuvoje rekonstrukcijai. Tuo pačiu metu buvo analizuojama teorinė literatūra, ieškoma kitų tyrinėtojų darbų šioje srityje.

Pats darbas susideda iš teorinės dalies, kurioje išdėstyta Stark ir Bainbridge religijos teorija bei religinių ir kvazi-religinių organizacijų klasifikavimo modelis, ir kuri toliau yra naudojama kaip instrumentas analizuojant judėjimą; po teorinės dalies išdėstomos pagrindinės darbo hipotezės, kilusios pirminio tyrimo etapo metu. Sivananda jogos judėjimas analizuojamas aprašant jo ištakas Indijoje, svamio Sivananda gyvenime ir veikloje, analizuojamas Sivananda ir jo įkurtos Dieviško gyvenimo draugijos santykis su tradiciniu hinduizmu. Toliau pristatoma vieno iš Sivananda mokinių, svamio Vishnu-devananda, įkurta organizacija – Tarptautiniai Sivananda jogos ir Vedantos centrai, kurios neformalios atšakos veikia ir Lietuvoje.

Aprašius lietuviškąją judėjimo atšaką pereinama prie Vishnu-devananda mokymo analizės, kuri atliekama iš pradžių aprašant tipišką Vishnu-devananda jogos pristatymą, o po to atskirus religinius judėjimo mokymo elementus peržiūrint pagal vieną iš religijos apibrėžimų, pateiktą Kanados mokslininko Irving Hexham. Atlikus šią analizę, išskiriami religiniai ir maginiai judėjimo mokymo elementai, bei jų reliatyvi svarba judėjimo raiškoje. Galiausiai pereinama prie lauko tyrimo, kur analizuojamas jau konkretus jogos praktikuotojų santykis su jogos sistema, siekiama nustatyti, kokius veiksnius jogos praktikuotojai išskiria judėjime kaip pagrindinius, kas juos motyvuoja praktikuoti jogą, ir kiek ta motyvacija yra religinė, vėlgi, pasinaudojant Stark ir Bainbridge modelyje išskirtais religinio išsipareigojimo turinio elementais.

Atliekant tyrimą naudotasi visų pirma Stark ir Bainbridge knyga *Religijos ateitis: sekuliarizacija, atgimimas ir kultūrų formavimasis (The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation (1985))*, kurioje, kaip jau minėta, pateikiama bendroji religijos teorija bei religinių ir kvazi-religinių organizacijų klasifikavimo modelis. Tarp kitų naujojo religingumo analizių, padėjusių lokalizuoti jogos grupes naujojo religingumo kontekste, reikėtų paminėti Johannes Aagaard straipsnį „Naujųjų religinių judėjimų kosmologija/pasaulėžiūra“ („The World-view/Cosmology of the New Religious Movements“ (1987)) bei Irving Hexham ir Karla Poewe knygą *Naujosios religijos kaip pasaulinės kultūros (New Religions as Global Cultures (1997))*. Iš darbų rašant pasitarnavusių mokslinių jogos tyrimų reikėtų paminėti *Mircea Eliade* monografiją *Joga: laisvė ir nemirtingumas* (naudotasi vertimu į rusų kalbą: *Йога: свобода и бессмертие (2000)*).

Sociologinių ar istorinių veikalų apie jogos grupes Vakaruose yra išties nedaug; iš šaltinių anglų kalba pavyko gauti tik keletą Sarah Strauss, antropologės iš JAV, tyrinėjusios Sivananda jogą ir Dieviško gyvenimo draugijos veiklą Indijoje, straipsnių. Antrinių šaltinių apie Vishnu-devananda organizaciją anglų kalba atrodo išvis nėra, tad analizuojant judėjimo mokymą buvo remtasi išskirtinai pirminiais šaltiniais: Vishnu-devananda knygomis bei kita judėjimo leidžiama literatūra.

Sociologinių ar istorinių jogos ar jogos grupių tyrinėjimų Lietuvoje, kiek žinoma, nėra atlikta, tad šis darbas yra pirmasis jogos grupių tyrimas Lietuvoje.

II. DĖSTYMAS

1. Teorinis kontekstas: Stark ir Bainbridge religijos teorija bei religinių ir kvazi-religinių grupių tipologija

Šiame darbe, siekiant lokalizuoti Sivananda jogos grupes Lietuvoje bendrame religinio ar kvazi-religinio pobūdžio socialinių judėjimų kontekste, o taip pati – nustatyti, ar, ir kokia apimtimi, galima šias grupes laikyti religinėmis arba parareliginėmis, bus naudojama Rodney Stark ir William Sims Bainbridge knygoje *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation* išdėstyta bendroji religijos teorija (Stark ir Bainbridge 1995).

Stark ir Bainbridge religijos teorija išsiskiria tuo, kad, skirtingai nuo kitų religijos sociologų darbų, pateikiančių religijos vaidmens šiandieninėje visuomenėje interpretacijas, Stark ir Bainbridge skiria labai didelį dėmesį naujojo religingumo fenomenams, bei apžvelgia visą naujojo religingumo spektrą, nuo išties religinių judėjimų iki kvazi-religinių grupių (ar tai būtų audienciniai, ar klientiniai kultai). Stark ir Bainbridge religijos teorija ir ypač – jos centrinė tezė, kad kiekvienoje visuomenėje religija yra tokia ekonomija, kurioje kinta tik religijos formos, o ne kiekis, susilaukė nemažai kritikos iš klasikinės sekuliarizacijos teorijos šalininkų. Iš kitos pusės, Roy Wallis kritikavo Stark ir Bainbridge dėl to, ką jis suvokė kaip substautyviai ateistines (skirtingai nuo socialiniams mokslams būdingo *metodologinio ateizmo*) jų teorijos prielaidas (Wallis, 1984, 59-64 psl.). Nepaisant šios atskirų teorijos elementų kritikos, Stark ir Bainbridge religijos teorija tebėra įtakinga ir vertinga analizuojant religijos socialinius aspektus, o taip pat – alternatyviausias religijas bei kvazi-religines grupes.

Pagrindinis šios knygos tikslas – iškelti alternatyvią religijos teoriją, metant iššūkį ilgą laiką tarp socialinių mokslų atstovų dominavusiai sekuliarizacijos teorijai, kuri teigia, kad religija nyksta ir kad pamažu, dėl vis labiau plintančio švietimo ir mokslo įtakos, religija turėtų visiškai išnykti. Stark ir Bainbridge siekia išdėstyti ir apginti poziciją, parodančią, kad toks įsitikinimas yra nepagrįstas. Religija neišnyksta: ji tiesiog keičia savo formas. Sekuliarizacija nėra negrįžtamas, tik šiam laikmečiui būdingas procesas. Sekuliarizacija, kaip tradicinių religinių institucijų pasaulėjimas atsisakant antgamtinių kompensatorių, buvo būdingas visiems laikmečiams. Tačiau tradicinėms religijoms atsisakant savo susisiežimo su tuo, ką autoriai vadina antgamtės kompensatoriais, ir dėl to nebesugebant tenkinti nepraeančio žmonių poreikio antgamtės kompensatoriams, religija nepradeda nykti, o tik keičia savo formą, sugrįžta kitais pavidalais.

Autoriai teigia, kad religija remiasi neišnykstančiais žmonių poreikiais, kurių tik dalį gali patenkinti mokslas ar magija, pateikdama specifinius atlygius ar kompensatorius. Tačiau tik religija

gali suteikti žmonėms trokštamus bendruosius kompensatorius. Todėl, pasak autorių, religijos vakuumas negali ilgai išsilaikyti.

Taigi, yra dvi pagrindinės reakcijos į sekuliarizaciją: tradicinių religinių vertybių sustiprinimas, neretai vykstantis per *sektų* atsiradimą, bei religinė inovacija, pasibaigianti *kultų* susiformavimu. Tiek *sektos*, tiek *kultai* (šios sąvokos bus apibrėžtos vėliau) gali išsivystyti ir tapti naujomis *bažnyčiomis*, kurios, vėlgi, yra pažeidžiamos sekuliarizacijos procesų. Tačiau, vykstant šiems pokyčiams, bendroje religinėje ekonomijoje religijos lieka maždaug tiek pat, atsiradusią tuštumą greitai užima naujos grupės, nuo sekuliarizuotų religijų atskylantys atsinaujinimo judėjimai bei įvairūs kultai, siūlantys tiek specifinius (maginius), tiek ir bendruosius (religinius) kompensatorius.

Danijos naujų religijų tyrinėtojas Johannes Aagaard teigia, kad *hatha* ir *rāja* jogos praktikų tikslas – įvaldyti elementus, įgyti kontrolę natūraliems procesams, juos įtakoti (Aagaard, 1987, 45-47 psl.). Aagaard taip pat išvelgia okultinę šerdį visoje iš Rytų religijų kilusioje naujojo religingumo panoramoje, naujosiose religijose, kuriose neretai praktikuojama viena ar kita jogos forma (ten pat, 54 psl.). Maginį naujų judėjimų, kilusių iš Rytų, aspektą pastebi ir Kanados naujų religijų tyrinėtojai Irving Hexham ir Karla Poewe (1997, 103-104 psl.). Todėl, pradėdant tyrimą, buvo daroma prielaida, kad Sivananda jogos grupės Lietuvoje galima laikyti būtent maginius kompensatorius siūlančiais klientiniais kultais. Taip pat daryta prielaida, kad šis judėjimas turi taip pat ir kultų – judėjimų, siūlančių bendruosius kompensatorius, bruožų.

1.1. Religijos pokyčių teorija ir religijos apibrėžimas

Pasak Stark ir Bainbridge kiekvienoje religinėje ekonomijoje vyksta bent keletas procesų tuo pačiu metu. Sekuliarizaciją jie įvardija kaip tiesiog vieną iš procesų, vykstančių kiekvienoje religinėje ekonomijoje, ir vykstančių nuolat. Greta šio proceso vyksta dar du svarbūs procesai, ir visi šie trys procesai yra tarpusavyje susiję: „[s]ekuliarizacijos procesas yra save apribojantis procesas, sukeliantis dvi reakcijas“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 2 psl.).

Viena iš reakcijų yra *atgimimas*. Sekuliarizuotoms religijoms apleidžiant anapusybės sritį, tikėjimą antgamte, gimsta protesto judėjimai, siekiantys atgaivinti religiją, kurioje antgamtė vėl užimtą pagrindinę vietą.

Kita reakcija į sekuliarizaciją yra *religinė inovacija*. Šio proceso metu gimsta religiniai judėjimai, kurie kuria naują religinę kultūrą, naują tradiciją, tik iš dalies arba visai nesusijusią su visuomenėje jau egzistuojančiomis religinėmis tradicijomis.

Tiek religijos atgimimo, tiek ir inovacijos keliu atsiradę judėjimai gali peraugti ir nustelbti tradicines religines institucijas, o jei jos yra pakankamai susilpnėjusios, netgi užimti jų vietą. Kaip

jau buvo pastebėta, Stark ir Bainbridge teigia, kad „religijos šaltiniai visuomenėse nuolat kinta, tačiau bendras religijos kiekis lieka reliatyviai toks pats“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 3 psl.).

Stark ir Bainbridge laikosi „ekonominės“ religijos teorijos, paremtos keletu aksiomų apie žmogaus poreikius ir jų tenkinimą. Pasak autorių, „žmonės ieško to, ką jie supranta kaip atlygius, ir siekia išvengti to, ką suvokia kaip kaštus“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 5 psl.). Autoriai taip pat pastebi keletą bendrų principų, susijusių su atlygių prieinamumu:

1. Visose visuomenėse egzistuoja dalies atlygių trūkumas ir netolygus paskirstymas. Didelė dalis gyventojų turi kur kas mažiau tų atlygių, kurių norėtų turėti, ir mažiau tų atlygių, kuriuos turi kiti asmenys.
2. Kai kurie ypač trokštami atlygiai, atrodo, yra visai neprieinami. Pavyzdžiui, niekas negali pademonstruoti, kad yra gyvenimas po mirties, tačiau kiekvienas gali matyti, kad nemirtingumas negali būti pasiekiamas čia ir dabar <...> Tačiau tai, kad amžinojo gyvenimo neįmanoma gauti kaip atlygio čia ir dabar, neprivertė žmonių jo nenorėti. Priešingai, tai atrodo tebėra pagrindinis ir didžiausias žmonių troškimas (Stark ir Bainbridge, 1985, 6 psl.).

Kadangi žmonės trokšta atlygių tačiau negali gauti visko, ko nori, atlygius pakeičia *kompensatoriai*. „Žmonės gali gauti atlygius ir juos patirti, tačiau kompensatoriais jie turi *tikėti*. *Kompensatorius yra įsitikinimas, kad atlygis bus gautas tolumoje ateityje arba kitame kontekste, ir kurio tikrumo negalima iškart patikrinti*“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 6 psl., kursyvas originalus). Autoriai iškart pastebi, kad jie nevartoja sąvokos *kompensatorius* kokia nors niekinančia prasme. Kompensatorių jie suvokia kaip tam tikrą įsipareigojimą iš atlygi žadančiosios pusės, kuria atlygio besitikintis asmuo pasitiki, ir todėl patiki įsipareigojimu. Taigi, kompensatoriai yra kiekvieno asmens gyvenimo dalis lygiai tiek pat, kaip ir pasitikėjimas pažadais.

Kompensatorius autoriai toliau išskaido skalėje, kurios vienoje pusėje yra išskirtinai *specifiniai* kompensatoriai, o kitoje – *bendrieji* kompensatoriai. „Specifiniai kompensatoriai žada konkretų, ribotą atlygį. Patys bendriausieji kompensatoriai žada didelį atlygių kiekį, arba didelio masto atlygį“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 7 psl.). Čia galima palyginti gydytojo ar šamano žadamą pagijimą nuo karpų su amžinojo gyvenimo pažadu: pirmasis būtų specifinio kompensatoriaus, antrasis – labai bendro kompensatoriaus pavyzdys.

Kita autorių prielaida dedant pagrindinius religijos teorijos blokus yra tokia: „žmonės dažnai ieško tokio dydžio ir, atrodo, beveik neprieinamų atlygių, kad kompensatorių sukūrimą jiems gali pagrįsti tik prielaida, kad egzistuoja aktyvi antgamtė“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 7 psl., kursyvas originalus). Ieškodami didelių atlygių žmonės negali rasti kitų juos užtikrinančių kompensatorių, kaip tik antgamtinių. Tokius kompensatorius gali teikti tik religijos. Todėl šioje rinkoje, pasak Stark ir Bainbridge, negali sėkmingai konkuruoti jokia natūralistinė ideologija. „Sistemos, atmetančios antgamtę, neturi jokių galimybių įtikinti pažadėti tokius atlygius, kaip amžinasis gyvenimas“ (Stark ir Bainbridge, 1985, 8 psl.).

Galiausiai Stark ir Bainbridge pateikia savo religijos apibrėžimą, besiremiantį aukščiau išdėstytomis prielaidomis. Taigi:

religijos yra žmonių organizacijos, kurių pagrindinė veikla – bendrųjų kompensatorių, pagrįstų antgamtinėmis prielaidomis, teikimas (Stark ir Bainbridge, 1985, 8 psl., kursyvas originalus).

Pasak Stark ir Bainbridge, šis apibrėžimas yra labai svarbus tuo, kad jis išskiria religines ir nereligines institucijas bei judėjimus teikiamų kompensatorių parėmimo antgamte pagrindu. Pasak autorių, judėjimai, kurie neturi antgamtės prielaidų, neturi galimybės suburti žmones su ilgalaikiu įsipareigojimu judėjimui, tad jie galiausiai nebus efektyvūs. Taip pat autoriai laikosi nuomonės, kad judėjimų ir institucijų, teikiančių bendruosius kompensatorius *nereliginiu pagrindu* (pvz., kai kurių kairiųjų pakraipų partijų), negalima laikyti religijomis, nors tokį požiūrį yra siūlęs ne vienas religijos sociologas, pvz., Emile Durkheim. Pvz., nors komunizmas yra sistema, konkuruojanti su religija, ji negali sėkmingai teikti bendrųjų kompensatorių, ir todėl yra nuolat pažeidžiama iš religijos pusės. Sekuliarizuotos religijos formos, atsisakančios antgamtinių kompensatorių ir vietoje to siūlančios ribotus atlygius, taip pat negali sėkmingai konkuruoti su judėjimais, siūlančiais antgamtinius kompensatorius. Todėl, autorių manymu, vadinti religija antgamtės nepripažįstančią socialinę instituciją arba judėjimą yra loginis prieštaravimas.

1.2. Magija, religija ir mokslas: panašumai ir skirtumai

Sivananda jogos grupių tyrimui svarbūs ne tik religijos, bet ir mokslo bei magijos apibrėžimai, kurie užima svarbią vietą ir Stark ir Bainbridge darbe. Ne visos novatoriškos grupės, kylančios sekuliarizacijos proceso metu, yra religinės. Kai kurios jų yra greičiau maginės. Pasak Stark ir Bainbridge, magija, skirtingai nuo religijos, nesidomi pasaulio prasme, ji domisi tik tuo, kaip manipuluoti pasauliu siekiant tam tikrų tikslų (Stark ir Bainbridge, 1985, 30 psl.). Magija yra iš esmės utilitaristinė, tuo tarpu religija siekia atsakyti į prasmės, esmės klausimus.

Taigi, maginės grupės nuo religinių galima atskirti pagal tai, kokie kompensatoriai yra siūlomi. Magija siūlo tik specifinius kompensatorius: sėkmę, išgijimą, turtus ir pan. Tuo tarpu religija kalba apie pačius bendriausius kompensatorius: prasmę, amžinąjį gyvenimą. Nors religinės grupės gali propaguoti magiją, jos būtinai į pirmą planą iškelia bendruosius kompensatorius. Tuo tarpu maginės grupės, nors kartais ir veidamos tam tikros pasaulėžiūros ir mitologijos kontekste, operuoja tik ribotais, specifiniais kompensatoriais. Tiesa, kartais tokios grupės gali iškelti fone esančią mitologiją bei pasaulėžiūrą į pirmąjį planą ir virsti religijomis, tačiau tai – reikšmingos transformacijos procesas. Tokį procesą, pasak Stark ir Bainbridge, yra nuėjusi Scientologijos bažnyčia. Prasadėjusi kaip tam tikros psichoterapijos formos paslaugų teikimo klientinis kultas ji vėliau išvystė mitologiją ir religinių prasmų sistemą. Pradėjusi teikti be maginių ir bendruosius

kompensatorius, Scientologijos bažnyčia virto tikru kultu – judėjimu (Stark ir Bainbridge, 1985, 34-35 psl.).

Sekdami Emile Durkheim Stark ir Bainbridge teigia, kad maginės grupės iš esmės negali suformuoti ir išlaikyti pasekėjų būrio, kadangi jos neteikia bendrųjų kompensatorių. Todėl iš esmės nėra įmanomas reikšmingos socialinės jėgos susiformavimas aplink magines paslaugas siūlančias grupes. Autoriai cituoja Emile Durkheim aforizmą: „Nėra magijos bažnyčios“ (citata iš Stark ir Bainbridge, 1995, 33 psl.).

Magija nuo religijos skiriasi ne tik tuo, kad magija siūlo specifinius, o religija – bendruosius kompensatorius, bet ir tuo, kad magijos teiginiai yra iš esmės verifikuojami, o religijos – ne. Taigi, magija veikia toje pačioje srityje, kaip ir mokslas, ji yra nuolat pažeidžiama, nes gali būti paneigta. Tuo tarpu religija, siūlanti bendruosius kompensatorius, yra iš esmės neprieinama verifikavimui ir negali būti paneigta.

Stark ir Bainbridge apibrėžia mokslą kaip „efektyvias procedūras paaiškinimų vertinimui“, ir, sekdami Max Weber, atskiria magiją nuo mokslo pagal paaiškinimų empirinio vertinimo rezultatus (Stark ir Bainbridge, 1995, 33 psl.). Magines paslaugas nuo mokslu pagrįstų paslaugų galima skirti pagal tai, kad mokslas ne tik pateikia paslaugos veikimo paaiškinimą (paaiškinimą pateikia ir magija), bet ir nurodo procedūrą, kuria galima paaiškinimą falsifikuoti, pasiremia tam tikrais jau atliktais moksliniais tyrimais.

Stark ir Bainbridge pabrėžia, kad magijai aiški antgamtės samprata nėra būtina. Nors magija kartais pasitelkia antgamtę (pvz., tam tikra dvasia kviečiama įvykdyti tam tikrą veiksmą), neretai magijos praktikuotojai stengiasi paaiškinti savo darbus be antgamtės pagalbos. Magijos praktikuotojai siekia pakeisti gamtos dėsnius tariamai pačioje gamtoje ar konkrečiuose daiktuose glūdinčiomis jėgomis. Amuletai, meilės gėrimai, voodoo lėlės ir smeigtukai veikia tiesiog, be tam tikro antgamtinio paaiškinimo (Stark ir Bainbridge, 1995, 32 psl.). Kartais, ypač šiandieniniuose pseudomoksluose, maginius fenomenus bandoma paaiškinti kaip mokslo „užčiuoptus“, tačiau dar neištirtus dalykus, tad tam tikri maginiai veiksmai pristatomi kaip moksliški, tačiau kol kas neverifikuojami. Tokie paaiškinimai, greta pagrįstai mokslinių, pateikiami ir apie jos praktikų veikimą.

1.3. Religinio išipareigojimo turinys

Tiriant Sivananda jos grupes Lietuvoje nemažai dėmesio buvo skirta šių grupių narių raiškai, kurią galima įvardinti religine arba pakeičiančia tai, ką religinių grupių atveju vadintume religinio išipareigojimo turiniu. Taip pat buvo bandoma nustatyti, ar ta raiška yra papildoma visuomenėje įprastai religinei raiškai, ar iš esmės pakeičia ją kaip alternatyva.

Stark ir Bainbridge išskiria penkis religinio įsipareigojimo aspektus, kartu pažymėdami, kad skirtingose religinės organizacijose vieni įsipareigojimo aspektai gali būti mažiau reikšmingi, nei kiti. Tačiau, pasak jų, visos religinės organizacijos vienaip ar kitaip reikalauja iš narių išreikšti savo įsipareigojimą visais jų išvardinamais būdais. Stark ir Bainbridge išskiria *įsitikinimus, praktikavimą, patyrimą, žinojimą ir pasekmes*.

1. Įsipareigojimą išreiškianti *įsitikinimų* dalis reiškia, kad religingas asmuo priims kai kurių doktrinų teisingumą.
2. Į *praktikavimo* dalį įeina garbinimo ir atsidavimo veiksmai, nukreipti į antgamtę. Čia galima išskirti du svarbius subtipus. *Ritualinis* praktikavimas – tai formalios ceremonijos, pvz., krikštas, pamaldų lankymas, kunijos priėmimas. *Atsidavimo* praktikavimas yra neformalus, neretai spontaniškas, taip pat neretai atliekamas privačiai. Biblijos skaitymas ir asmeninė malda yra geri pavyzdžiai.
3. *Patirties* aspektas nurodo tai, kad individai neretai tiki, kad yra pasiekę tiesioginį, subjektyvų kontaktą su antgamte. Neretai tai būna ne kas daugiau nei intensyvūs tačiau nekonkretūs jausmai, nurodantys į ypatingą suvokimą apie dievišką egzistenciją, pvz., „gimimo iš naujo“ patirtį. Tačiau kartais žmonės patiria ir tai, ką aprašo kaip tiesioginį bendravimą su antgamte; jie netgi gali gauti naujus dievybės intencijų ar prasmės apreiškimus.
4. *Žinojimo* dalis reiškia, kad iš žmonių tikimasi, jog jie žinos ir supras tam tikrus pagrindinius savo religinės kultūros elementus. Krikščionių atveju, jie turėtų žinoti, kas skelbė „kalno pamokslą“ ar pavadinimą to miesto, kuriame gimė Jėzus.
5. *Pasekmės* nurodo į religinius veiksmus kasdieniame gyvenime. Visos religijos skatina žmones elgtis tam tikru būdu (kalbėti tiesą, duoti išmaldą vargšams) ir taip pat kai ko nedaryti (negerti ar nepaleistuvauti). (Stark ir Bainbridge, 1995, 10 psl.).

Pasak Stark ir Bainbridge, empiriniais tyrimais yra nustatyta, kad tarp šių religinio įsipareigojimo išmatavimų konkrečiam asmeniui ar asmenų grupei paprastai būna nemažų skirtumų. Jei asmuo savo religingumą išreiškia per vieną iš aspektų, kitu aspektu jo balai gali ir nebūti tokie aukšti. Tačiau dėmesys šiems religingumo faktoriams yra labai svarbus nagrinėjant konkretų socialinį judėjimą ir siekiant nustatyti jo religiškumo dimensiją. Šie kriterijai bus panaudoti atliekant Sivananda jogos centrų lankytojų ir mokytojų interviu analizę.

1.4. Religinių grupių tipologija, kultū tipai

Stark ir Bainbridge pateikia religinių ir maginių organizacijų tipologiją. Šiuos socialinius fenomenus jie skirsto į tris kategorijas: *bažnyčia, sekta, kultas*. Šiuos tipus Stark ir Bainbridge šias socialines institucijas ir judėjimus išskaido pagal dvi dedamasias: tradiciškumo – novatoriškumo ir santykio su visuomene; pastarosios dedamosios kraštutinės alternatyvos – visiškas susitapatinimas su visuomene ir kraštutinė įtampa. Grafiškai šie tipai pavaizduoti *1 lentelėje*. *Bažnyčios* – tai religinio pobūdžio socialinės institucijos, esančios iš esmės mažos įtampas santykyje su

sociokultūrine aplinka ir prisilaikančios tradicinių įsitikinimų; šiame darbe bažnyčios tipas neturi praktinės svarbos, tad į jį daugiau nesigilinsime. *Sektos* – tai religinio pobūdžio socialiniai judėjimai, besilaikantys tradicinių religinių įsitikinimų, tačiau išlaikantys gan didelę įtampą santykyje su sociokultūrine aplinka. Galiausiai, *kultai* yra socialiniai religinio ar maginio pobūdžio fenomenai, turintys novatoriškus įsitikinimus ir išlaikantys santykinai didelę įtampą su sociokultūrine aplinka.

1 lentelė. Religinių ir kvazi-religinių grupių tipologija pagal Stark ir Bainbridge

		Įtampos faktorius	
		Įtampa maža	Įtampa didelė
Tradiciškumo / novatoriškumo faktorius	Įsitikinimai tradiciniai	BAŽNYČIA	SEKTA
	Įsitikinimai novatoriški		KULTAS

Analizuojant Sivananda jogos grupes Lietuvoje galime drąsiai neskirti dėmesio sektos tipui, nes kaip *sekta* konkreti organizacija gali būti įvardinta tik tuo atveju, kai jos religinė tradicija yra susijusi su visuomenėje vyraujančia. „Sektos teigia, kad yra autentiškos, apvalytos, atnaujintos versijos tikėjimo, nuo kurio yra atskilusios“ (Stark ir Bainbridge, 1995, 25 psl.), tuo tarpu akivaizdu, kad jogos judėjimai Lietuvoje tokių šaknų neturi ir negali turėti. Todėl iškart pereisime prie labiausiai mus dominančio *kulto* tipo.

1.4.1. Kultai

Kultai yra deviantiniai religinės arba maginės pakraipos socialiniai judėjimai, turintys novatoriškus įsitikinimus. Įsitikinimų novatoriškumas ir yra kulto pagrindinis skirtumas nuo sektos. Skirtingai nei sektos, kultai gali ir neturėti ryšio su sociokultūrinėje aplinkoje egzistuojančia religine tradicija. Jei toks ryšys ir egzistuoja, kultas paprastai nesiekia susitapatinti su konkrečia religine tradicija, jis skelbia naują apreiškimą ar atradimą, viršijantį sociokultūrinėje aplinkoje įsitvirtinusią religinę tradiciją. Taip pat kultai gali ir visiškai neturėti ryšio su sociokultūrinėje aplinkoje egzistuojančia religine tradicija. Bet kuriuo atveju, skirtingai nei sektos, kultai nėra skizmatinės, atskilusios grupės.

Pagal santykį su sociokultūrinėje aplinkoje įsitvirtinusiomis religinėmis tradicijomis, kultai gali būti skirstomi į *inovacinius* ir *importinius*. Inovacinių kultų atveju, dalis ar net didelė dalis religinės kultūros komponentų, pasireiškiančių grupės įsitikinimuose, vertybėse, simboliuose ir praktikose, tačiau taip pat yra reikšmingų naujovių. Kulto šaltinis taip pat gali būti kultūrinis *importas*. Tokios grupės skelbiasi atstovaujančios religinę tradiciją, įsitvirtinusią kitose šalyse. Taigi, kultai gali atstovauti kitose sociokultūrinėse aplinkose įsitvirtinusias religijas arba kilti

konkrečioje sociokultūrinėje terpėje per inovaciją, tačiau bet kuriuo atveju, kultą matome ten, kur religinė kultūra gerokai skiriasi nuo tradicinės konkrečiai sociokultūrinei terpei.

1.4.2. Kultų tipai: audiencinis, klientinis, judėjimo tipai

Kaip darbe jau buvo pažymėta, kultas gali būti tiek religiniu, tiek ir maginiu pagrindu veikianti deviantinė grupė. Stark ir Bainbridge pastebi, kad ne visi kultai, deviantinius įsitikinimus turinčios organizacijos ir judėjimai, laikytini religijomis. Ne visi iš jų užsiima bendrųjų kompensatorių teikimu savo pasekėjams, taip pat anaipol ne visų kultų pasekėjai išreiškia bent dalį religinio įsipareigojimo požymių. Kaip tipiškai *religinius* darinius Stark ir Bainbridge išskiria atskirą kultų kategoriją, kurią vadina *judėjimo* tipo kultais. Pastarieji savo pasekėjams teikia užtenkamus bendruosius kompensatorius ir taip sugeba savo pasekėjus mobilizuoti, sudaro sąlygas susiformuoti santykiams tarp pasekėjų, sukuria tikras, integruotas bendruomenes.

Greta judėjimų Stark ir Bainbridge išskiria dar du kulto tipus: *audiencinį* ir *klientinį*. Tiek audiencinis, tiek ir klientinis kulto tipai savo pasekėjams siūlo daugiausiai specifinius kompensatorius, kurie yra iš esmės maginiai, tačiau tarp šių tipų esama ir esminių skirtumų. Visų pirma tarp *audiencinių*, *klientinių* ir *judėjimų* kultų yra dideli skirtumai, kiek tai liečia organizuotumo laipsnį. (Stark ir Bainbridge, 1995, 26 psl.)

1.4.3. Audienciniai kultai

Šie kultai yra sunkiausiai užčiuopiamos ir mažiausiai organizuotos grupės, tačiau tuo pačiu metu jos yra dažniausiai sutinkamos kultų grupės. Šių kultų pasekėjai gali kartais ir susirinkti pasiklausyti paskaitų, tačiau praktiškai nėra jokios formalios organizacijos tokios veiklos tęstinumui užtikrinti. Dažniausiai tokių kultų pasekėjai net nesusitinka asmeniškai, nes kulto doktrinos yra skleidžiamos ir įsisavinamos per televizijos laidas, žurnalus, knygas, kitus leidinius, radiją. Tuo atveju, jei nariams visgi tenka susitikti ir bendrauti asmeniškai, tai paprastai vyksta būtent laisvai lankomų ir kartas nuo karto skelbiamų paskaitų ar konferencijų metu. „Asmenys, norintys skelbti kulto doktriną, savo paskaitų klausytojus paprastai susirenka reklaminių skelbimų ar kitokio viešinimosi pagalba. Šių paskaitų metu beveik neišvengiamai bandoma parduoti papildomus produktus – knygas, žurnalus, suvenyrus ir panašiai – tačiau nededama reikšmingesnių pastangų suburti auditoriją [į darnų socialinį vieneta]. Be to, šie vieši susirinkimai dažniausiai vyksta nesistematiškai“ (Stark ir Bainbridge, 1995, 27 psl.). Tačiau didžioji dalis tų, kurie sudaro kulto auditoriją, nepalaiko jokių asmeninių ryšių su kultu – daugių daugiausiai jie perka kulto knygas, o šiaip skaito horoskopus dienraščiuose. Pasak Stark ir Bainbridge, „[n]ors dalis žmonių, kurie įsilieja į judėjimo tipo kultus, atrodo kažkada yra buvę kitų kultų audiencijos dalis, tik

nedidelė audiencinių kultų narių dalis yra įtraukiami į judėjimo tipo kultus“ (Stark ir Bainbridge, 1995, 28 psl.).

1.4.4. Klientiniai kultai

Kai kurie kultai ne tik sugeba suburti tam tikrą audiencijos tipo vartotojų ratą, bet ir teikti bei parduoti paslaugas, pvz., terapiją. Iki psichoanalizės atėjimo dažniausios tokių kultų paslaugos buvo medicininiai stebuklai, ateities būrimai ar spiritistiniai kontaktai su mirusiaisiais, tačiau XX a. antrojoje pusėje pagausėjo terapinių paslaugų, kurių tikslas – pagerinti kliento socialinį efektyvumą, savijautą, ir pan. (Stark ir Bainbridge, 1995, 28 psl.).

Geras lietuviško audiencinio kulto, turinčio ir klientinio kulto bruožų, pavyzdys būtų Lietuvos parapsichologijos akademija, vadovaujama Vytauto Kazlausko. Parapsichologijos akademija turi labai stiprų audiencinio kulto matmenį – jos leidžiami leidiniai, pvz., žurnalas *Žmogus*, yra ganėtinai populiarūs visoje Lietuvoje, o į Parapsichologijos akademijos rengiamą kasmetinę parapsichologų mugę susirenka įvairiausių ezoterinių mokymų propaguotojai. Daugeliui žmonių, turinčių kontaktą su šia organizacija, šis kontaktas apsiriboja literatūros skaitymu. Tačiau Parapsichologijos akademija taip pat rengia parapsichologijos studijas, trunkančias keturis metus, paskaitas, seminarus, tad kai kuriems asmenims santykis su parapsichologijos akademija yra daugiau klientinis (Peškaitis, 2003, 4 psl.)

1.4.5. Kultai – judėjimai

Į kultus – judėjimus išsivysto tos grupės, kurios sugeba pasiūlyti žmonėms ne tik ne itin vertingus specifinius kompensatorius už nedidelius kaštus (kaip audienciniai kultai), ne tik vertingus, bet specifinius kompensatorius (kaip klientiniai kultai), o tokius, kurie būtų ir vertingi, ir bendrojo pobūdžio. Tai reiškia, kad šie kultai yra išties religiniai, siekiantys patenkinti pačius bendriausius žmogaus poreikius. „Kultai – judėjimai yra visavertės religinės organizacijos, siekiančios patenkinti visus religinius atsivertusiųjų poreikius“ (Stark ir Bainbridge, 1995, 29 psl.). Tikėtina, kad kulto – judėjimo nariai nebelaikys savęs kokios nors tradicinės religijos nariais, taip pat tikėtina, kad kitų žmonių atvertimas taps svarbi jį judėjimą įsitraukusių asmenų veiklos dalis.

Kaip kultus – judėjimus Stark ir Bainbridge visgi linę klasifikuoti labai skirtingo įsitraukimo laipsnio reikalaujančius judėjimus. Autoriai sąlyginai išskiria nedidelio įsitraukimo reikalaujančias grupes, grupes, kurios panašios į tradicines sektas bei itin intensyvaus įsitraukimo reikalaujančius kultus. Kai kurie kultai – judėjimai turi labai silpną organizaciją, iš savo narių reikalauja tik sutikimo su grupės doktrinomis, nedidelės finansinės paramos, nežymaus dalyvavimo grupės veikloje ir pan. Reikalaujamo įsitraukimo į grupės veiklą ribos ryškiai neperžengia visuomenės normų, nėra taip pat ir griežtesnių nei visuomenėje įprasta moralinių nuostatų. Kiti kultai –

judėjimai reikalauja didesnio atsidavimo iš pasekėjų, tam tikrų griežtesnių moralinių normų laikymosi, tačiau dalyvavimas judėjime visgi lieka dalinis. Jie neapleidžia savo pasaulietinių darbų, studijų, ir laisvalaikio leidimo būdą keičia tik tiek, kiek to reikalauja grupės elgesio normos. Žinoma, tokios grupės išvysto kiek didesnę įtampą su visuomene, nei prieš tai paminėtosios.

Tačiau kai kurie religiniai judėjimai reikalauja išties *totalaus* ištraukimo į grupės gyvenimą. Tokių grupių nariai neretai turi palikti savo pasaulietinius darbus, draugus, laisvalaikį ir visą gyvenimą, visus socialinės atsparos taškus perkelti į grupę. Paprastai tai reiškia, kad gyvenamoji vieta gali būti nuolat keičiama, kultas gali juos perkelti ar net išsiųsti į kitą šalį. Dirbama paprastai tik judėjimui, kartais – judėjimui priklausančiose įstaigose, neretai darbą atstoja pinigų rinkimas gatvėse, knygų, brošiūrų, gėlių pardavinėjimas.

2. Pagrindinės darbo hipotezės

Sivananda jogos judėjimas, ir ypač – vakarietiškos jo atšakos, nėra ištyrinėtas, tad šiame darbe bus pateiktas judėjimo ištakos svamio Sivananda mokyme bei trumpai aprašyta viena judėjimo vakarietišku atšaku, Sivananda jogos ir Vedantos centrai, kuris ir yra pagrindinis šio darbo objektas. Remiantis pirminiais dalyvio stebėjimo duomenimis buvo keliami hipotezė, kad:

1. Vishnu-devananda judėjimo jogos praktika yra adaptuota vakarietiškam kontekstui ir nukreipta į vartotojišką Vakarų kultūrą, ir tuo gan smarkiai skiriasi nuo Sivananda įkurtos Dieviškojo gyvenimo draugijos veiklos pobūdžio.

Antroji pirminio dalyvio stebėjimo duomenimis paremta hipotezių grupė susijusi su Vishnu-devananda judėjimo lokalizacija Stark ir Bainbridge religinių ir kvazi-religinių grupių klasifikavimo modelyje, bei šio modelio tinkamumu Vishnu-devananda judėjimo analizei. Keliamos šios hipotezės:

2. Vishnu-devananda judėjimą bei lietuviškąją jo atšaką galima laikyti importuoto (kultūriškai svetimo) klientinio tipo kultu, siūlančiu magines paslaugas – specifinius kompensatorius. Hipotezė taip formuluojama norint, be kita ko, patikrinti Aagaard aukščiau pateiktų teiginių apie jogą pritaikomumą Vishnu-devananda judėjimui.
3. Tam tikrai asmenų grupei Vishnu-devananda judėjimas teikia ir religinius (bendruosius) kompensatorius, t.y., reiškiasi kaip judėjimo tipo kultas labiau į judėjimo veiklą ištraukusiems asmenims.
4. Vishnu-devananda judėjimo mokymas sudaro prielaidas judėjimo raidai religine kryptimi, ir palaiko religinius elementus judėjime, t.y., turi tam tikrą mitologiją, dogmas, pasekėjus, kunigų luomą, sudaro sąlygas religinei praktikai, ir svarbiausiai, numato tvirtus bendruosius kompensatorius.

5. Vishnu-devananda judėjimas turi stiprų klientinį išmatavimą, kuris yra paremtas ne tik specifiniais kompensatoriais, bet ir betarpiškais atlygiais. Šios hipotezės patvirtinimas keltų abejonių dėl antrosios, o iš dalies – ir ketvirtosios hipotezės teisingumo, ir apskritai sudarytų sąlygas kvestionuoti jogos grupių lokalizaciją Stark ir Bainbridge kultų kategorijoje.
6. Didžiajai daliai jogos *propaguotojų* joga, nors ir nebūdama praktikuojama religija, teikia silpnus bendruosius kompensatorius ir tokiu būdu užima vietą, kuria nepraktikuojančiam tikinčiajam paprastai užima tradicinė religija.

3. Sivananda jogos judėjimas pasaulyje ir Lietuvoje

Sivananda jogos ir Vedantos centrai gan plačiai pristatomi internete, adresu www.sivananda.org. Svetainėje centrai pristatomi kaip pelno nesiekiančios organizacijos, kurių pirmoji buvo įkurta Kanadoje, Montrealyje 1959 m., vienos iš judėjimo vakarietišku atšakų vadovo svamio Vishnu-devananda. Vishnu-devananda buvo svamio Sivananda iš Rishikesho, Indijoje, mokinys, kurį jo guru paskatinęs keliauti į Vakarus ir skleisti jogą bei Vedantą. Šią misiją svamis Vishnu-devananda pradėjo įgyvendinti 1957 m. persikeldamas į Jungtines Valstijas ir skaitydamas paskaitas.

Šiuo metu, pasak judėjimo interneto svetainės, pasaulyje yra apie 80 Sivananda jogos organizacijų – ašramų, jogos centrų, afilijuotų centrų bei pavienių mokytojų sutelktų grupelių. Svetainėje taip pat teigiama, kad judėjimas yra apmokęs apie 10 tūkstančių jogos mokytojų mėnesį trunkančiuose specialiuosiuose jogos mokytojų kursuose. Taip pat svetainėje teigiama, kad Sivananda Jogos Vedantos Centrai yra pripažystami pasaulyje kaip mokantys jogos autentiškai, „tinkamai perduodami keleto tūkstantmečių tradiciją“ šių dienų Vakarų žmogui. Centrai publikuoja žurnalą *Yoga Life*, pasirodantį du kartus per metus. („About us“ www.sivananda.org).

Pats Sivananda yra gan gerai žinoma asmenybė, o jo veikla bei jo įkurta Dieviško gyvenimo draugija susilaukė ne vienos mokslinės studijos dėmesio. Visiškai kita situacija su Sivananda pasekėjais Vakaruose (bent jau, angliškai kalbančiuose). Vishnu-devananda įsteigti Sivananda jogos ir Vedantos centrai anglakalbėje Vakarų pasaulio dalyje faktiškai nesulaukė nei išskirtinai kritiškų visuomenės reakcijų, nei tyrinėtojų dėmesio. Gal būt taip yra dėl to, kad, kaip pamatysime, Vishnu-devananda siūlomas dvasingumas nėra didelę įtampą su visuomene sukuriantis dvasingumas, kokiu pasižymi radikalesnės naujojo religingumo grupės. Šiek tiek daugiau dėmesio Vakaruose susilaukė kita Sivananda judėjimo atšaka - svamio Satchidananda, kito Sivananda mokinio, pradėtas Integralinės jogos judėjimas (žr. Meadows, religiousmovements.lib.virginia.edu). Tad analizuojant Sivananda fenomeną remsimės daugiausiai antriniais šaltiniais, o analizuojant Vishnu-devananda judėjimą bus remiamasi išskirtinai pirminiais šaltiniais.

3.1. Svamis Sivananda iš Rishikesho ir Sivananda jogos mokyklos šaltiniai

Svamis Sivananda laikytinas vienu iš ryškiausių neo-hinduizmo atstovų, ir taip pat – vienu iš tų, kurių pastangomis joga, iš senovinės, tik aukštuomenės kostoms bei vyriškai žmonijos pusei skirtos Indijos praktikos tapo universalizuotu, transnacionaliniu fenomenu (Strauss, “The Master’s Narrative”, 2002, 217 psl.). Nemažos dalies naujųjų religinių judėjimų sąsajos su Rytai ir rytietiškuoju dvasingumu yra dalinės ir antrinės, neretai jų mokymas yra transformuotas ir sulietas su Naujojo amžiaus dvasingumu. Tačiau Sivananda mokyklos atšakos Vakaruose gali visai pagrįstai tvirtinti, kad jų dvasinė praktika turi galias šaknis Indijoje ir tebėra pripažįsta kaip autentiškos įvairių hinduizmo dvasinių mokytojų (dėl tarptautinio Vishnu-devananda pripažinimo, žr. „His Holiness Sri Swami Vishnudevananda Saraswati Maharaj,“ www.dlshq.org).

Sivananda pats įdėjo nemažai pastangų jogos praktikos išplitinimui Vakaruose. Šiuo tikslu jam ypač pasitarnavo 1936 m. Rishikesho jo įsteigta Dieviško gyvenimo draugija (angl. *Divine Life Society*), gausios paties Sivananda publikacijos apie jogą, bei tai, kad Sivananda visas savo publikacijas visų pirma skelbė anglų kalba. Svarbu buvo ir tai, kad Sivananda buvo vienas iš nedaugelio hinduizmo guru, kurie mokė išskirtinai angliškai, ir priimdavo į mokinius vakariečius.

3.1.1. Svamis Sivananda pasekėjų akimis

Svamio Sivananda ir svamio Vishnu-devananda gyvenimai atrodo yra paversti tais sakralizuotais naratyvais, kurie suteikia Vishnu-devananda judėjimui istorinę ir dvasinę tapatybę, tad ganėtina svarbu tai, kaip šių asmenų gyvenimai pristatomi viešumai ir judėjimo dalyviams.

Kappuswami (1887-1963), vėliau tapęs svamiu Sivananda, gimė Pietų Indijoje, ir, pasak pateikiamo aprašymo, buvo galvotas ir gerai besimokęs berniukas, gero sportiško sudėjimo, „natūraliai linkęs į dvasines ir religines praktikas“ („Swami Sivananda“ www.sivananda.org). Jo tėvai buvo labai atsidadę Viešpačiui Šivai, ir Kappuswami mielai prisidėdavo prie jų du kartus per dieną garbinimui (*pūjā*) ir mantrų giedojimui (*kirtan*).

Berniukas, pasak pateikiamo pasakojimo, buvo labai nesavanaudiškas, ir pasirinko mediko karjerą. Jis nusipelnė didelės aplinkinių pagarbos studijų metu, jo dėstytojai pakvietė jį dalyvauti chirurginėse operacijose jam studijuojant tik pirmajame medicinos mokyklos kurse. Kappuswami tapo gydytoju ir išvyko į Malaiziją, nes manė, kad jam reikia vykti ten, kur jo gabumai bus reikalingiausi. Kappuswami greitai buvo patikėta vadovauti ligoninei, ir ten dirbdamas jis išgarsėjo ne tik kaip puikus gydytojas, bet ir kaip geros širdies žmogus, teikdavęs medicininės paslaugas savo skurdžiausiai gyvenantiems pacientams nemokamai, o kartais nemokamai dalindavęs ir vaistus.

Posūkis Kappuswami gyvenime įvyko jam sutikus klajojantį sanjasiną, kuriam Kappuswami pagelbėjo suteikdamas medicininę pagalbą, o pastarasis savo ruožtu supažindino Kappuswamį su

joga ir Vedanta. Kappuswami pradėjo mąstyti apie didžiuosius gyvenimo klausimus, vis labiau linko į introspektyvumą. Pasak judėjimo pateikiamo aprašymo, būsimasis Sivananda jautė, „kad žmonėms reikia padėti kur kas reikšmingesniu būdu, nei tik gydant fizinį kūną – padėti jiems išgyti nuo viso kentėjimo“.

Taigi, Kappuswami ėmėsi ieškoti – jis iškeliavo į šiaurės Indiją ieškoti savo guru. Vėliau Himalajuose, šventajame Rishikesho mieste, Kappuswami rado savo guru, kuris suteikė jam sanjasas (vienuolio įžadus), ir po to dešimtį metų užsiiminėjo intensyvia dvasine praktika. Neužilgo svamis Sivananda Saraswati (kaip jis nuo išventinimo vadinamas) pritraukė mokinių ir tapo žymiu jogos mokytoju.

Sivananda parašė daugiau nei 200 knygų jogos ir Vedantos filosofijos tematika, pritraukė daugybę žmonių iš viso pasaulio į Rishikeshą, nors pats nebuvo išvykęs už Indijos ribų ir tik du kartus keliavo po Indiją. Sivananda ašramas Rishikesho mieste tapo stipriu Indijos dvasiniu centru. Sivananda mokymas, pasak svetainės, gali būti sutalpintas į šešis žodžius: „tarnauti, mylėti, duoti, išsityrinti, medituoti, realizuotis“ (angl.: „Serve, Love, Give, Purify, Meditate, Realize“).

Apie kai kuriuos Sivananda gyvenimo faktinius aspektus esama keletas skirtingų versijų. Pvz., pasak Strauss, jos tyrinėjimų Rishikesho mieste jai teko girdėti, kad Sivananda iš tiesų nebuvo visiškai asketas. Pasak vienos versijos, Sivananda turėjo žmoną ir du vaikus, tačiau jie tragiškai žuvo, ir todėl Sivananda, tikėdamasis rasti paguodą Himalajų papėdėje, tapo sanjasinu ir persikėlė į Rishikeshą. Pasak kitos versijos, Sivananda turįs sūnų, kuris nuolat lankosi Dieviško gyvenimo draugijoje. Tačiau šios versijos aiškiai skiriasi tiek nuo paties Sivananda pasakojimo, nutylinčio jo išvykimo iš Malaizijos aplinkybes, tiek ir nuo oficialių Dieviškojo gyvenimo draugijos bei Sivananda jogos Vedantos centrų pasakojimų, pabrėžiančių, kad Sivananda buvęs didis asketas. Pasakojimus, kad Sivananda visgi turėjo šeimą, patvirtina ir Mircea Eliade savo žurnalistiniuose rašiniuose. (Strauss, „The Master’s Narrative“, 2002, 228-9 psl.).

3.1.2. Sivananda ir Vivekananda įtaka

Turbūt pirmasis jogą kaip Indijos dvasingumo sistemą į Vakarų atnešė svamis Vivekananda, atvykdamas iš Indijos į Čikagoje 1893 m. vykusį Pasaulio religijų parlamentą. Pasak Sarah Strauss, Vivekananda vizitas į Vakarų žymi posūkį požiūryje į senovinę jogos praktiką (Strauss, „Adapt, Adjust, Accommodate“, 2002, 232 psl.). Vivekananda, turėdamas galimybę būti tarp dviejų pasaulių, kilęs iš privilegijuotos klasės Kalkutoje, užaugęs teisėjo šeimoje ir gavęs gerą išsilavinimą, tuo pačiu buvo ir hinduizmo šventojo Sri Ramakrishna pasekėjas.

Į Indiją Vivekananda grįžo tik po ketverių metų nuo Čikagos vizito. Per tuos ketverius metus jis apmąstė jogą vakarietiškos patirties šviesoje, skaitė paskaitas apie jogą ir tik vėliau savo darbus išvertė į gimtąją kalbą. Būtent Vivekananda suskirstė jogą į keturis kelius: *rāja*, *jñāna*, *bhakti* ir

karma (Strauss, “Adapt, Adjust, Accommodate”, 2002, 232 psl.), tokiu būdu sudarydamas galimybę į jogos sampratą įtraukti visus skirtingus dvasingumo ir išsivadavimo paieškų Rytuose kelius. Sivananda perėmė iš Vivekananda šią jogos klasifikaciją, o taip pat vadovavosi Vivekananda Ramakrishna misijos modeliu kurdamas savąją organizaciją – Dieviškojo gyvenimo draugiją.

3.1.3. Sivananda ir Mircea Eliade

Sivananda ne tik įtakojo jogos perkėlimą iš tradicinės hinduistinės terpės į transnacionalinę, jo įtaką galima išvelgti ir Vakaruose paplitusiai jogos sampratai apskritai. Netiesioginis sąryšis tarp Sivananda ir Vakaruose išplitusios jogos sampratos yra Mircea Eliade, kurio knyga *Joga: laisvė ir nemirtingumas* Vakaruose yra pripažįstama kaip autoritetingas jogos išaiškinimas. Ši Eliade knyga yra paremta jo daktarine disertacija, kuriai tyrimą Eliade atliko Indijoje, Kalkutoje, pas žinomą religijos filosofą Dasguptą. Po dviejų metų Vedantos ir jogos studijų Eliade iškeliavo į Rishikeshą siekdamas pasisemti jogos praktikos būtent pas svamį Sivananda, kuris buvo vienas iš nedaugelio hinduizmo svamių, priimančių mokinius iš Vakarų ir mokančių ne hindi ar kita Indijos kalba, bet angliškai.

Pasak Strauss, viena iš Eliade išvykimo iš Kalkutos į Rishikeshą priežasčių galėjo būti ir nelaiminga Eliade meilė Dasguptos dukrai Maitreyi Devi. Iš vienos pusės, Eliade studijuodamas Sanskrito literatūrą siekė tapti priimtinesnis merginai ir jos šeimai, tapti “tikru hinduistu”, o iš kitos pusės, - jogos pagalba užspausti jausmus moteriai, kurios gauti jis negalėjo.

Sivananda visiškai nefigūruoja Eliade knygoje bei daugelyje jo žurnalistinių bei grožinės literatūros tekstų, tačiau jau pats Eliade pasirinkimas pasinerti į hinduizmo religinę kultūrą būtent Rishikeshoje pas Sivananda liudiją apie Sivananda, kaip tarptautinės jogos praktikuotojų bendrijos iniciatoriaus, vaidmenį. Pats Sivananda Eliade yra sakęs, kad jis būsiąs kitas Vivekananda, ir platinsiąs jogos ir Vedantos idėjas Vakaruose, kas ne itin nudžiugino Eliade, maniusį, kad Vivekananda yra ganėtinai paviršutiniškas rašytojas, ir nenorėjusį turėti nieko bendro su jo tradicija. Tačiau pasak Sarah Strauss, Sivananda pranašystė benti iš dalies išsipildė, nes Eliade, kaip mokslininko, tyrinėjusio jogą pačioje Indijoje, autoritetas sudarė palankias sąlygas Vakaruose išplatinti ir Dieviškojo gyvenimo draugijos idėjas, o jo knygos apie jogą suteikė Vakarams galimybę susiliesti su sparčiai populiarėjusiu Rytų dvasingumu. (Strauss, “The Master’s Narrative”, 2002, 231 psl.).

3.1.4. Sivananda kaip hinduizmo reformatorius

Sivananda neabejotinai laikytinas hinduizmo atstovu ir tai, kad jo siekis buvo išplatinti jogą į Vakarus, nesumenkina jo, kaip hinduizmo šventojo, vaidmens. Greta internacionalinių siekių,

didelė jo ir jo įsteigtos Dieviško gyvenimo draugijos siekių dalis buvo dvasinis Indijos atgimimas, Indijos gražinimas prie jos hinduistinių šaknų. Tiesą sakant, tai, kad Sivananda veikė anglakalbėje terpėje, buvo vienas iš būdų sugražinti per kolonijinę kultūrą nuo savo šaknų nutolusius indus prie hinduizmo dvasinių vertybių. Tai, kad svamis Sivananda laikė hinduizmą didele vertybe ir Indijos turtu atsispindi tiek jo paties raštuose, tiek ir tyrinėtojų (Sivananda, *Hinduism*, 1997; Strauss, „The Master’s Narrative”, 2002, 233 psl.).

Strauss pateikia vieną iš Sivananda eilėraščių, pavadintų „Kritinis momentas“ (angl.: *Critical Juncture*), gerai iliustruojančių šio guru motyvaciją steigiant Dieviško gyvenimo draugiją:

Studentai prarado religiją,
Prarado tikėjimą ja,
Apleido Dharma paveikti Mokslo,
Jie pradėjo rūkyti ir lošti,
Merginos vaikės madų,
Karininkai tapo materialistais,
Smuko žmonių sveikata,
Žmonės vengė šventųjų raštų
Materializmas klestėjo.

Eilėraštyje Sivananda tęsia pabrėždamas, kad jis įkūrė Dieviško gyvenimo misiją (angl.: *Divine Life Mission* – čia draugija vis dar vadinama misija, matyt, Vivekananda Ramakrishna misijos įtakoje) tam, kad

Atgaivinčiau Viešpaties Šlovę,
Skleisčiau Jogos pažinimą
Skelbčiau sintezės Jogą
Sužadindčiau atsidavimą ir tikėjimą žmonėse
Dirbčiau dvasiniam žmonijos kėlimui
Atneščiau ramybę ir palaimą kiekvieniems namams
(Divine Life Society, 1987, 22 psl.; citata iš Strauss, „Adapt, Adjust, Accommodate“, 2002, 232 psl.)

Sivananda misija nebuvo įgyvendintina tradiciniais hinduizmo asketų metodais. Savo tikslams įgyvendinti jis įkūrė vakarietišką organizaciją, priėmė vakariečius mokinius, ir taip modifikavo tradicinę hinduizmo religinę sistemą padarydamas ją prieinamą ir eksportuotiną. Pasak Strauss, „Sivananda labai gerai suprato, kad, siekdamas perteikti savo žinią, jis turi susieti praeities autoritetą su ateities pažadu, ateities, kurioje socialinės rolės bus lankstesnės, o tapatybė – takesnė. Jis žinojo, kad fundamentalios dvasinės krizės, būdingos visai žmonijai, išlieka, tačiau kad senesni keliai, kuriais buvo dalinamas metafizinis atlydis, jau nebebuvo tinkami saviems tikslams įgyvendinti“ (Strauss, „The Master’s Narrative“, 2002, 227 psl.). Sivananda atmetė tradicinį hinduizmo dvasinio vadovo santykį su mokiniu, kuris paprastai būdavo asmeninis ir vienietinis, paslaptingas, ir pabrėžė, kad jogos mokymą reikia skleisti, o to nebuvo galima padaryti išlaikant vien individualų santykį su vienu ar keletu mokinių. Tradicinę vienas-prie-vieno mokinybę Sivananda laikė netinkama. Prisiimdamas daugybę mokinių jis su jais užmezgė kitokį santykį.

Mokiniai turėjo gyventi kartu ir dirbti kartu siekdami dvasinio pasaulio tobulėjimo. (Strauss, „The Master’s Narrative“, 2002, 226 psl.).

Nors Sivananda mokymo intencijoje ir praktikoje galime išvelgti esminių pokyčių palyginus su ankstesniaja hinduizmo praktika, negalima teigti, kad Sivananda tokiu būdu atitolo nuo hinduizmo kaip gyvos religinės sistemos. Sivananda įvestos naujovės greičiau susijusios su hinduizmo kaip tokio reforma, prasidėjusia svamio Vivekananda kelione į Vakarų XIX a. pabaigoje. Tai, kad tiek Sivananda, tiek ir jo įkurta Dieviško gyvenimo draugija liko tradicinio hinduizmo rėmuose ir tebėra traktuojami kaip tradicinio hinduizmo skleidėjai, raiškiai liudija tai, kad svamio Sivananda įpėdinis svamis Chidananda, Dieviško gyvenimo draugijos prezidentas, 1993 m. buvo vienas iš daugiausiai hinduizmo atstovų organizuoto Pasaulio religijų parlamento Čikagoje dalyvių, ir taipogi – išrinktas hinduizmo delegacijos vadovu. (Strauss, „Adapt, Adjust, Accommodate“, 2002, 241 psl.)

3.2. Svamis Vishnu-devananda

Swamiji (1927-1993; vėliau gautas sanjasino vardas – Vishnu-devananda) gimė Pietų Indijoje. Pasak judėjimo pateikiamos biografijos, Swamiji nuo pat vaikystės pasižymėjo stipria valia, visuomet sugebėdavo gauti tai, ko nori. Pavyzdžiui, nepaisant to, kad mokykla buvo už 5 mylių nuo Swamiji namų ir jokių transportu iki ten nebuvo galima patekti, jis atkakliai į mokyklą eidavo pėsčiomis.. Suaugęs berniukas, neturėdamas lėšų siekti mokslo universitete, stojo į armiją ir taip gavo taip trokštamą mokslinį išsilavinimą. Būdamas armijoje jis, pasak www.sivananda.org publikuojamos trumpos biografijos, „beieškodamas pamesto lapo šiukšlių kibire pamatė svamio Sivananda pamfletą „20 dvasinių pamokymų“, kuris prasidėjo žodžiais „praktikos svaras – geriau už tonas teorijos“. Šie žodžiai padarė didžiulį įspūdį Swamiji ir jis leidosi į kelionę pas svamį Sivananda į Rishikeshą.

Antrojo vizito Rishikeshe metu Swamiji patyrė dvi svarbias pamokas iš svamio Sivananda. Pirmoji paveikė jo išdidumą ir susikaustymą: prieš išdidų, nusilenkti nelinkusį, jaunuolį svamis Sivananda pats išsitiesė ant žemės, tuo pademonstruodamas nusižeminimą. Antrąją pamoką jaunasis Swamiji patyrė garbinimo ceremonijos prie Gango metu. „Swamiji buvo pasimetęs ir abejojo, vis svarstė, kodėl protingi žmonės garbintų tai, kas, pasak mokslo, buvo tik H₂O. Tuomet Mokytojas subtiliai nusišypsojo ir pažvelgė į Swamiji, kuris akimirksniu pamatė upę kaip begalinę ryškia kosminę šviesą. Svamis Sivananda tuomet pakvietė jaunuolį pasilikti ašrame ir studijuoti, tapti jogu. Svamis Vishnu-devananda spontaniškai atsakė „taip“ . („Swami Vishnu-devananda“ www.sivananda.org). Swamiji ašrame su svamiu Sivananda praleido 10 metų, lavinosi visose jogos kryptyse. Ypač svamis Vishnu-devananda pasižymėjo *hatha* jogoje.

Kaip rašoma internete publikuojamoje biografijoje, „vieną dieną svamis Sivananda davė Swamiji 10 rupijų (mažiau nei vieną dolerį!) ir palaiminimą keliauti į Vakarų ir skleisti ten Vedantos mokymą. 'Žmonės laukia' – tarė jam Mokytojas („Swami Vishnu-devananda“ www.sivananda.org).

Su šiuo Mokytojo siuntimu svamis Vishnu-devananda pradėjo skleisti jogos mokymą Vakaruose, išvystydamas mokymą apie „Penkis jogos principus“ ir taip padarydamas joga prieinamą pragmatiškam Vakarų mentalitetui. Vishnu-devananda Vakaruose taip pat garsėjo kaip „skraidantis svamis“, mat pats pilotavo lėktuvą, kuriuo skraidė į karo kamuojamus pasaulio taškus su taikos misija.

3.3. Centrai pasaulyje, judėjimo struktūra, veikla

Taigi, vakarietiškoji Sivananda jogos judėjimo atšaka (kalbėsiu tik apie svamio Vishnu-devananda įkurtus jogos centrus) šiuo metu yra stipriai centralizuotas judėjimas, vadovaujamas penkių svamių tarybos. Judėjimą sudaro: ašramai, jogos centrai, afilijuoti centrai bei afilijuoti mokytojai, subūrę mokinių grupes ir besivadovaujantys Sivananda ir Vishnu-devananda mokymu. Prie judėjimo organizacijų šliejasi ir kitos joga propaguojančios organizacijos, pavaldumo ar partnerystės ryšiais su Sivananda jogos ir Vedantos centrais tiesiogiai nesusijusios ir neturinčios išsipareigojimų Vishnu-devananda organizacijai, tačiau sekančios Vishnu-devananda mokymu. Net ir afilijuoti centrai turi skirti Vishnu-devananda organizacijai 15% pelno, o pačiai organizacijai priklausantys centrai privalo griežtai vadovautis Vishnu-devananda mokymo idėjomis, tad jogos grupelės, kurias paprastai inicijuoja Vishnu-devananda mokytojų kursų baigę asmenys, neskuba įsijungti į judėjimo struktūrą. Dažnai tam nėra ir galimybių, nes jos nėra pasiekusios tinkamo dvasinio lygio, pvz., neturi vietinio svamio. Tokia situacija yra ir Lietuvoje, kur veikia du judėjimo centrai bei keletas mažesnių grupelių, tačiau nei vienas centras formaliai nėra Vishnu-devananda organizacijos dalis, ir taip pat neturi afilijuoto centro statuso (Dinešas, interviu).

Europoje veikia du ašramai (vienas – Reithe, Austrijoje, kitas neseniai atsidarė Orleane, Prancūzijoje). Judėjimui priklausančių jogos centrų Europoje yra septyni, o pasaulyje ašramų ir jogos organizacijų skaičius, įskaitant ir afilijuotus centrus bei mokytojus, neįkūrusius formalių organizacijų, artėja prie 80-ties, nors centrų ir ašramų – tikrųjų organizacijos narių – yra atitinkamai 20 ir aštuoni (žr. 2 ir 3 lentelę).

2 lentelė. Sivananda jogos ir Vedantos centrai bei ašramai pasaulyje¹

<i>Vietovė</i>	<i>Centrai</i>	<i>Ašramai</i>
Š. Amerika	6	4

1 Duomenys iš: “Our locations” www.sivananda.org.

<i>Vietovė</i>	<i>Centrai</i>	<i>Ašramai</i>
V. Europa	7	2
P. Amerika	2	-
Vidurio Rytai (Izraelis)	2	-
Indija	3	2
Viso:	20	8

3 lentelė. Afilijuoti centrai bei mokytojai pasaulyje²

<i>Vietovė</i>	<i>Centrai</i>	<i>Mokytojai</i>
Š. Amerika	4	13
V. Europa	3	9
R. Europa	2	5
P. Amerika	2	-
Vidurio Rytai (Izraelis)	3	-
Indija	3	5
Australija	2	-
Viso:	19	32

Ašramuose ir jogos centruose veikla yra ganėtinai vienoda: kasdien vyksta 2 jogos pamokos, 2 meditacijos (*satsang*), du kartus valgomi vegetariški patiekalai. Ašramai įkuriami daugiau kaimo vietovėse, ten žmonės atvyksta keletui savaičių ar mėnesių medituoti ar mokytis, ten taip pat vyksta jogos mokytojų kursai. Tuo tarpu centrai kuriami didžiuosiuose miestuose, jų lankytojai paprastai nepalieka savo pasaulietinės veiklos. Nuo pasaulietinės veiklos labiau atsiriboję tik centrų darbuotojai, kurių taipogi esama įvairių. Teoriškai kiekvienam jogos centrui vadovauja svamis (jų šiuo metu Vishnu-devananda organizacijoje yra apie 40, taigi, jų šiek tiek trūksta), centre taip pat dirba laikinai nuo savo darbų pasitraukę ir į dvasinę *karma* jogos praktiką pasinėrę asmenys, o taip pat – etatiniai darbuotojai (Dinešas, interviu).

Kiekviename centre rengiami dviejų tipų jogos kursai: pradedantiesiems (*joga 1*) bei pažengusiesiems (*joga 2*). *Joga 1* ciklas trunka 5 savaites (10 užsiėmimų), jo metu žmonės supažindinami su pagrindinėmis Vishnu-devananda nustatytomis 12 jogos *asanų* (stabilių pozų), šiek tiek mokoma ir *pranayamos* – jogos kvėpavimo. *Joga 1* kurso metu naujokams joga pristatoma per Vishnu-devananda išvystytus 5 jogos principus. Tuo tarpu *Joga 2* kursai yra neterminuoti, juose galima būti neribotą laiką (Devika, interviu). Lygiagrečiai nuolat vyksta *satsang* praktika, kurioje medituojama, giedamos mantrės, o po to klausoma paskaitos jogos tematika.

2 Duomenys iš: "Our locations" www.sivananda.org.

Vishnu-devananda centrai veikia komerciniu pagrindu: visi asanų kursai ir paskaitos yra mokami, nemokamos yra tik *satsang* praktikos. Centruose prekiaujama judėjimo literatūra, vegetariškais prieskoniais, sunkiau gaunamais produktais vegetariškam maistui ruošti.

Pagrindinės Vishnu-devananda organizacijos veiklos yra nukreiptos jogos mokymo propagavimui; tai – Jogos mokytojų kursai (angl.: *Teachers' Training Course - TTC*) bei Pažengusiųjų jogos mokytojų kursai (angl.: *Advanced Teachers' Training Course - ATTC*). TTC buvo pradėti svamio Vishnu-devananda, kuris regėjime matęs, kad civilizacija juda klaidingu keliu – link savęs susinaikinimo, ir todėl nusprendęs įkurti TTC tam, kad skirtingų tautų ir rasių žmonės galėtų kartu mokytis praktikuoti jogą kaip taiką nešančią praktiką („Two: true world order“, www.sivananda.org). TTC sudaro intensyvi ketverių mėnesių programa, kurios dienotvarkę sudaro rytiniai ir vakariniai *satsang*, *asanos* ir *pranayama*, *karma* jogos (labdaringo darbo) praktika, Bhagavad Gitos bei jogos pagrindų studijos. Kursai baigiami egzaminu, po kurio kiekvieno asmens pageidavimu jam gali būti suteiktas „jogiškas“ vardas bei atlikta „mantrų iniciacija“ - suteikta asmeninė mantra. ATTC yra skirti pažengusiems, norintiems gilintis į Sivananda jogos sistemą grindžiančią Vedantos filosofiją. Greta TTC kursų taip pat organizuojamos poilsio stovyklos, kuriose taip pat mokoma asanų, pranayamos ir Vedantos filosofijos, tačiau mažiau intensyviai, daugiau laiko skiriant poilsiui.

3.4. Sivananda jogos judėjimas Lietuvoje

3.4.1. Dabartinė situacija ir statistika

Lietuvos Sivananda jogos praktikuotojai šiuo metu neturi vieningos struktūros ir veikia prižiūrimi Berlyno jogos ir Vedantos centro. Du didesni centrai, sutraukiantys jogos praktikuotojus, veikia Vilniuje, Kaune bei Klaipėdoje taip pat yra Sivananda jogos centrų užuomazgos. Vilniuje, Saltoniškių g. 29/3, veikia turbūt didžiausias, daugiausiai Sivananda jogos mokytojų sutraukęs jogos centras Lietuvoje – Jogos centras „Narayana“. Kitas Sivananda jogos mokykla sekantis jogos centras – Šanti jogos ir Vedantos centras – buvo įsteigtas 2001 m. ir keletą metų veikė Juozapavičiaus g., tačiau šio darbo rašymo metu laikinai naudojosi Forum palace patalpomis. Kaune veikia nedidelė jogos praktikuotojų grupelė, atskiri mokytojai taip pat veda jogos užsiėmimus Klaipėdoje, Trakuose, Vievyje, Vilniuje (Dinešas, interviu). Iš viso mokytojų kursas yra baigę bent 26 asmenys iš Lietuvos (Dalius, interviu), nors, pasak Dinešo, galėtų būti ir 30-40. Trys mokytojai yra baigę Pažengusiųjų jogos mokytojų kursas. Apie dešimt mokytojų yra susitelkę Vilniaus jogos centre „Narayana“, du jogos mokytojai šiuo metu dirba Šanti jogos ir Vedantos centre, dar du darbuojasi Kauno grupelėje. Iš viso *joga I* kursą baigusių asmenų skaičius Lietuvoje galėtų siekti apie vieną tūkstantį, tačiau daugelis jų į jogos centrus šiuo metu nevaikšto (Rohanas,

interview). Vilniaus jogos centre „Narayana“ asmenų, bent kartais ateinančių į asanų praktikas ar meditaciją, yra šiek tiek virš šimto, Kaune lankosi apie trisdešimt, kitos atskirų mokytojų vedamos grupelės yra kiek mažesnės. Patikimų duomenų apie Šanti jogos ir Vedantos centrą nebuvo gauta, tačiau galima teigti, kad jį lanko maždaug tiek pat jogos praktikuotojų, kiek ir „Narayana“ (Dalius, interview).

Rimtai besidominčių Sivananda joga asmenų skaičiaus rodiklis būtų ir didesnių renginių, vykstančių atvažiuojant svamiams iš Vakarų Europos, lankymas. 2004 m. Vasario pabaigoje Vilniaus jogos centre „Narayana“ viešint svamiui Atmaramanandai iš Berlyno jogos ir Vedantos centro, jo paklausti ir asanų kartu su juo atlikti atėjo apie 100 žmonių. *Satsang* meditacijoje su svamiu dalyvavo apie 60 žmonių. Iš visų pateiktų skaičių turėtų būti aišku, kad net ir apytikrio „jogų“ skaičiaus Lietuvoje nustatyti nėra įmanoma. Visgi turimi duomenys leidžia sutikti su Vilniaus jogos centro „Narayana“ vadovu Rohanu³, kad jogą pagal Vishnu-devananda judėjimo mokymą Lietuvoje praktikuoja ne daugiau kaip 200 asmenų.

3.4.2. Judėjimo pradžia, augimas ir veikla

Pirmoji Sivananda jogą propaguojanti organizacija Lietuvoje buvo įkurta Vilniuje 1998 m. asmens, jogišku vardu Santošas. Vokietijoje baigęs Jogos mokytojų kursus (TTC) Santošas pradėjo mokytį jogos Vilniuje, kur Saltoniškių gatvėje įkūrė jogos studiją „Viveka“. Prie Santošo netrukus prisidėjo kitas jogos praktikuotojas, Dinešas, kuris, kiek leidžia spręsti tyrimo duomenys, yra seniausiai Lietuvoje Sivananda jogą praktikuojantis asmuo. Pasak Čandos, nuo pat pradžių Santošas vesdavęs jogos užsiėmimus taip, kaip to reikalauja Vishnu-devananda mokymas, su viena svarbia išimtimi – nebuvo mokoma meditacijos; ji nebuvo ir praktikuojama. Į šį trūkumą dėmesį atkreipęs vienas svamis, 1999 m. atvykęs į pirmąją Viveka studijos organizuotą jogos stovyklą. 1999 m. į jogos mokytojų kursus iš „Viveka“ studijos mokyti išvažiavo šeši lietuviai (Čanda, interview). Šie įvykiai buvę pirmieji reikšmingesni žingsniai jogos mokymo naujai besikuriančiame centre priartinimo prie Vishnu-devananda sistemos linkui.

„Viveka“ studijoje pamažu pradėjo formotis jogos mokytojų branduolys, tačiau jogos mokytojų grupė nebuvo vieninga. 2001 m. viena iš jogos mokytojų, Ruk Mini, kartu su Santošu tvarkiusi „Viveka“ studijos reikalus, išėjo iš Santošo vadovaujamo centro ir įkūrė kitą organizaciją – Šanti jogos ir Vedantos centrą. Kartu su ja išėjo ir keletas jogos mokytojų, tarp jų – Dinešas. Šanti centras nuo 2001 iki 2003 m. nuomojo patalpas Juozapavičiaus gatvėje, vėliau jų neteko, ir šiuo metu laikinai nuomojasi patalpas Forum palace patalpose. Kurį laiką po susikūrimo Šanti centras galėjo džiaugtis gan dideliu populiarumu, jis taip pat 2002 m. vasarą organizavo gausiai

³ Čia ir toliau, siekiant išlaikyti dalinį judėjime dalyvaujančių asmenų privatumą, bus naudojami jų „jogiški“ vardai, arba, jei asmens jogiško vardo neturi, jo vardas bus pakeistas [visų asmenų, iš kurių imti interview, vardai yra pakeisti].

lankytas savaitines jogos stovyklas. Tačiau centro veikla susilpnėjo, kai 2002 m. rudenį iš centro veiklos pasitraukė Dinešas, pradėjęs vesti jogos užsiėmimus savo namuose, o 2003 m. vasarą iš centro veiklos pasitraukė ir Rohanas, Karoliniškėse įkūręs atskirą centrą – Jogos centrą „Narayana“.

Ruk Mini pasitraukus iš „Viveka“, pasak vieno iš tuometinio „Viveka“ lankytojo Daliaus, šio centro vadovo motyvacija toliau tęsti ir vystyti veiklą gerokai susilpnėjo. Pasak Daliaus, Santošas netgi pradėjęs stabdyti studijos veiklą. Nors studijos veikla galutinai nutrūkusi tik 2003 m. spalį, jau spėjusi susikristalizuoti „Viveka“ centro jogos mokytojų ir senbuvių grupė pradėjusi stagnuojančiame centre jaustis nepatogiai. Dalius pasakojo:

Mūsų ten susidarė grupelė senbuvių; tai buvo kaip klubas, jo mums reikėjo, kad mes, grupelė bendraminčių, galėtume tarpusavyje bendrauti. <...> Nors joga, sako, reikia daryti vienam, [gali ją daryti] namuose, vienas, bet iš kitos pusės, visuomet sakoma, kad reikalingas guru, o kadangi mes jo čia neturime, tokio tikro guru, tai mes tarpusavyje keičiamės informacija, kas kur ką paskaitė, ką sužinojo, kas išvažiavo į kokius kurus.<...>

Mums buvo reikalinga ta studija. O Santošas pradėjo viską uždarinėti, ir jau po metų jis nutraukė tas meditacijas, tuos vadinamus *satsang* ... nutraukė, ir pradėjo tą dalyką gniaužti.

Santošui akivaizdžiai nebenorint tęsti „Viveka“ veiklos, grupelė pradėjo dairytis alternatyvų, ir viena tokia neužilgo pasitaikė – Rohanas įkūrė jogos centrą „Narayana“. Santošui nutraukus meditacijas didžioji dalis jogos mokytojų ir senbuvių iš „Viveka“ perėjo į „Narayana“. Santošui uždarius „Viveka“ Rohano centras persikėlė į „Viveka“ patalpas.

Kauno jogos grupelė buvo pradėta Devikos, kuri 2002 m. baigė Jogos mokytojų kursų (TTC) Indijoje ir gal po pusmečio kartu su dar vienu jogos mokytoju pradėjo vesti jogos pamokas Kaune. Kauno grupelėje meditacijos neatliekamos, o pati Kauno grupelė iš pradžių buvo susijusi su Dinešo namų grupele, o vėliau, Dinešui pradėjus dalyvauti „Narayana“ veikloje, – su „Narayana“ centru. Tuo tarpu, santykiai tarp didesniųjų jogos centrų – Šanti ir „Narayana“, atrodo tebėra ganėtinai įtempti, ir tą įtampą greičiausiai reikėtų priskirti praeities skilimams. Bendrai šie centrai organizuoja tik svamių apsilankymus Lietuvoje. Nutrūkus meditacijoms Šanti centre, nemažai Šanti lankytojų perėjo į „Narayana“ arba bent jau lanko meditacijas šiame centre.

Pagrindinė jogos centrų Lietuvoje veikla – jogos pradžiamokslių mokymas. Nuolat renkamos naujos *joga I* grupės, į kurias kviečiami asmenys, norintys susipažinti su jogos mokymu ir praktika. Užsiėmimai pradedantiesiems vyksta du kartus per savaitę. Iš baigusiujų, pasak Rohano, toliau jogą praktikuoja gal tik 10 %. Šiems asmenims skiriamos trys – keturios pamokos per savaitę. „Narayana“ centre taip pat tris kartus vedama *satsang* – meditacija („Užsiėmimai“, www.yoga.lt).

Kita, taipogi su jogos propagavimu susijusi veikla – jogos vasaros stovyklos. Tokias stovyklas, sekdamas užsienio jogos centrų pavyzdžiu, jogos centras „Viveka“ pradėjo rengti jau 1999 m. Vėliau faktiškai gausiausiai lankytas stovyklas rengė Šanti jogos ir Vedantos centras – 2001 m. buvo surengtos keturios stovyklos, tiek pat stovyklų surengta 2002 m. Stovyklos rengtos ir 2003 m., trys stovyklos planuojamos ir 2004 m. vasarą („Apie centrą: renginiai“, „Naujienos“, www.jogoscentras.lt). „Narayana“ centras taip pat rengė tris stovyklas 2003 m. vasarą (Odeta, interviu), keletas stovyklų planuojama ir 2004 m. vasarai.

Dar viena veiklos sritis, kuria užsiima atskiri jogos mokytojai – knygų apie jogą vertimas ir publikavimas lietuvių kalba. Šiuo metu yra išverstos dvi knygos: *Joga: kūnas ir siela*, pristatanti pagrindinius Vishnu-devananda jogos įvado principus (2002 m.), bei gilesnė knyga *Joga: nauja knyga*, (2004 m.), detaliau pristatanti jogą grindžiančią pasaulėžiūrą ir teikianti daugiau dėmesio ezoteriniams jogos praktikos aspektams – žmogaus *astralinio* kūno, *čakrų* veikimui jogos praktikos metu, *kundalini* energijos kėlimui, skirtingų jogos kelių aptarimui. Abi knygos gražiai apipavidalintos ir išleistos komerciniais pagrindais.

3.5. Vishnu-devananda judėjimo mokymas

Apžvelgiant judėjimo mokymą visų pirma remiamasi pagrindiniais ir autoritetingais judėjimo mokymo šaltiniais. Visų pirma, remiamasi svamio Vishnu-devananda, judėjimo Vakaruose pradininko ir, kiek tai liečia Sivananda jogos ir Vedantos centrus, pagrindinio judėjimo mokytojo, mokymu, išdėstytu visų pirma knygoje *The Complete Illustrated Book of Yoga* (1988), taip pat kiek mažiau autoritetingais bet svarbiais judėjimo vadovų Lietuvoje interviu, Lietuvos jogus prižiūrinčio svamio Atmaramananda iš Berlyno jogos ir Vedantos centro paskaitomis.

3.5.1. Jogos apologija

Svarbiausius judėjimo mokymo pagrindus išdėstančios knygos *The Complete Illustrated Book of Yoga* pirmąjį skyrių „Jogos filosofija ir tikslas“ Vishnu-devananda pradeda kalbėdamas apie tai, kad žmogus, nors ir gaudamas vis daugiau supratimo apie visatą ir mikrokosmą per šiuolaikinį mokslą, nebeapsitenkina savo intelektu ir klausia, kad už viso to yra. Intelektas „negali atsakyti į klausimus, ‚koks gyvenimo tikslas‘, ‚kas aš esu‘, ‚kur aš einu‘?“ (Vishnu-devananda, 1988, 3 psl.). Todėl XX a. žmogus vis dažniau ieško tiesos nepasitenkindamas vien savo intelektu.

Vishnu-devananda čia pat išdėsto savo teoriją apie tiesą, kuri nėra pasiekama protu. Protas, pasak Vishnu-devananda, negali išeiti už savo ribų: jis negali suvokti, kur yra visatos pabaiga, kokios formos yra atomas, jis negali peržengti laiko ir erdvės ribų. Tačiau, pasak Vishnu-devananda, yra keletas žmonių, kurie peržengę laiko ir erdvės apribojimus ir gali matyti dabartį, ateitį ir praeitį neapsiribodami savo mažu intelektu:

Šie asmenys vadinami regėtojais arba šventaisiais, ir jie turi moksliskai išvystytą metodą, kaip pasiekti tiesą, kuri patenkintų intelektą, nors jų pažinimas ir viršija intelektą. Šis metodas, nors ir atrodo klastingai paprastas, yra labai sunkus pasiekti neišlavintiems ir netyriems protams. Jie panaudoja tuos pačius išsklaidytus proto spindulius, kuriuos naudoja ir didžioji dalis žmonijos išoriniam stebėjimui ir jausmams, ir nukreipia juos į tamsius vidinius širdies kampelius; tuomet tie koncentruoti proto spinduliai apšviečia tamsiausius nežinomybės kampelius. (Vishnu-devananda 1988, 4 psl.)

Pasak Vishnu-devananda, atsakymai į transcendentinius klausimus regėtojus ir šventuosius aplanko ne per intelektualinę veiklą ar laboratorijos eksperimentus. Tiesa yra pasiekama tik per tylias kontempliacijos valandas, kai protas ir intelektas nustoja funkcionavę (Vishnu-devananda 1988, 4 psl.).

Tuomet Vishnu-devananda klausia, kokia tokio pažinimo nauda, kas iš to, kad mes sužinome tiesą. Ir čia pat atsako, kad tiesos pažinimas panaikina mūsų nelaimės.

Kai žmogus suvokia tiesą, jis susiduria su kažkuo, kas savo prigimtimi yra amžinai tyra ir tobula. Visos mūsų nelaimės ateina iš mirties ir ligų baimės bei iš neišsipildžiusių troškimų. Kai asmuo suvokia tiesą ir/arba savo tikrąją prigimtį, jis supras, kad yra nemirtingas. Taigi, jis niekada nemiršta ir neturi mirties baimės. Kai jis suvoks, kad yra tobulas ir išbaigtas, jis nebe norės daugiau tenkinti tuščių troškimų. Taigi, atsikratydamas mirties baimės per savo tikrosios prigimties pažinimą, sužinodamas, kad „Dangaus karalystė yra viduje“, žmogus gali patirti tobulą palaimą net ir gyvendamas savo kūne. <...> Gyvenimo tikslas yra pasiekti dar esant gyvam būseną, kurioje asmuo yra laisvas nuo mirties, skausmo, sielvarto, senatvės, ligų ir atgimimo [persikūnijimo]. (Vishnu-devananda 1988, 4 psl.)

Pasak Vishnu-devananda, šito siekia visos religijos, tačiau neretai tikintys žmonės yra įstrigę, nukreipę savo pastangas aklam tikėjimui, užuot sekusios savo įkūrėjais, kurie iš tiesų matė Dievą, suvokė savo prigimtį, ir skelbė šias tiesas, kurias žmogus šiandien suvokia tik kaip kažkokių doktrinų rinkinį. Šie žmonės akiai seka savo tikėjimo vadovais užuot iš tiesų ieškoję tiesos, jie akiai kartuoja vadovų darbus užuot bandę suvokti prasmę to, ką daro, ir savo tikėjimo siekinį.

Tuo tarpu joga siūlanti „moksliską kelią“, t.y., kelią, kuriuo galima rasti tiesą, slypinčią visose religijose. „Kaip kiekvienas mokslas turi savo tyrimo metodą, taip ir jogos mokslas turi metodą ir skelbia, kad tiesa gali būti patirta“ (Vishnu-devananda 1988, 5 psl.). Tačiau Vishnu-devananda čia pat paaiškina vieną esminį skirtumą tarp jogos ir to, ką įprasta laikyti moksliniu metodu. Jogoje tiesa nėra pasiekama per protą, t.y., jogoje atmetamas pagrindinis tiesos ieškojimo moksle instrumentas. „Tiesa gali būti pasiekta tik tada, kai [žmogus] transcenduoja savo pojūčius ir kai intelektas ir protas nustoja funkcionavę“ (Vishnu-devananda 1988, 5 psl.).

Pasak Vishnu-devananda, jogos mokytojai, skirtingai nuo daugelio religijų skelbėjų, nesiekia įrodyti savo tiesų, jie tiesiog skelbia tai, ką yra patys patyrę sekdami savo mokytojais, jų mokymas dėl to ir autoritetingas. „Tiesa, kurios jis moko yra tikra tiesa ir tie, kurie jai pasiruošę, ją

intuityviai pažins. Iš kitos pusės, jokie argumentai ar diskusijos negali atnešti tiesos tiems, kurie dar nėra pasiruošę ar pakankamai išsivystę, kad ją priimtų“ (Vishnu-devananda 1988, 5 psl.).

Pasak Vishnu-devananda, „Yra skirtingos jogos formos, per kurias galima pasiekti visuotinės sąmonės, arba vienybės su Aukščiausiu Būtimi. Joga yra mokslas, per kurį individas siekia tiesos. Visos jogos praktikos tikslas yra pasiekti tiesą, kai individo siela susitapatina su aukščiausiąja siela arba Dievu. Tam, kad tai pasiekti, jis turi transcenduoti skirtingus sielos indus arba kūnus, ir tokiu būdu pasiekama individuali sąmonė arba asmeninė sąmonė“ (Vishnu-devananda 1988, 6 psl.).

Vishnu-devananda toliau išdėsto, kad tokia tyra sąmonė, kurią jis taip pat vadina siela ir dvasia, žmoguje yra viena, nedali, nesikeičianti, tobula. Ta pati sąmonė yra ir kiekviename gyvame ar negyvame objekte, nuo žmogaus iki mineralo. Ši sąmonė nesikeičia, skiriasi tik jos išraiška, kuri didėja evoliucinėje grandinėje nuo mineralo iki žmogaus, pasireikšdama labai menkai mineraluose, kur kas labiau – augalų karalystėje, ir galiausiai, aiškiausią išraišką įgyjanti žmoguje, kuris, skirtingai nuo augalų ir gyvulių, gyvena jau nebe sąmone, bet sąmoningai. Kiekviena būties forma suteikia tai sąmonei galimybę pasireikšti, tačiau tai pat ją ir uždengia, išreikšdama tik tiek, kiek tai būties formai tai yra įmanoma. „Pasak jogos filosofijos, nėra bedvasės materijos, viskas yra pati sąmonė“ (Vishnu-devananda 1988, 7 psl.).

Taigi, nepaisant to, kad žmogus yra tobuliausia sąmonės išraiška, ir jame sąmonė yra ribojama, tarsi uždengiama. Protui vystantis, uždanga, kuri dengia sielą, tampa vis plonesnė ir galiausiai visai išnyksta. Šioje būklėje siela suvokia savo nemirtingumą ir susitapatina su Aukščiausiu Būtimi. Tai, pasak Vishnu-devananda, yra pagrindinis jogos tikslas, ir tuo pačiu – visų religijų tikslas. „Joga yra mokslinis būdas vykdyti šiai evoliucijai, kurios pasėkoje nėra jokio dualumo, jokio subjekto ir objekto, kur žinotojas, pažinimas ir pažintasis susilieja į vieną“ (Vishnu-devananda 1988, 8 psl.).

Būtent joga, jos metodai yra kelias į susiliejimą su Aukščiausiąja Būtimi, kas, pasak Vishnu-devananda, Vedantos mokyme yra išreiškiama keliomis tiesomis: „žmogus yra Dievas“, „aš esu Dievas“, „aš esu visur“, ir „aš esu viso [kas egzistuoja] esatis“. Šios tiesos pasiekiamos ir išgyvenamos per daugelį gyvenimų pamažu tobulėjant reinkarnacijos pagalba (Vishnu-devananda 1988, 9 psl.). Jogos filosofija, pasak Vishnu-devananda, ne tik suteikia atsakymus į visas žmogaus problemas, tačiau taip pat suteikia mokslinį būdą transcenduoti savo problemas ir kentėjimus, be to, Jogos filosofija neprieštarauja jokiai religijai ar tikėjimui ir gali būti praktikuojama kiekvieno, kuris nuoširdžiai nori ieškoti tiesos. „Jogoje nėra jokios neaiškios doktrinos“ (Vishnu-devananda 1988, 11 psl.).

3.5.2. Jogos mokslinės ir religinės prielaidos

Pretenzija į jogos moksliskumą bei apeliaciją į tai, kad joga yra savaime suprantama ir kad joje nėra jokios neaiškios doktrinos, visgi tenka ginti nuo galimų abejonių. Vishnu-devananda jau

pačioje pagrindinės savo knygos apie jogą, pradžioje (beje, knyga paprastai nenaudojama supažindinant naujokus su joga, ji greičiau skirta jau praktikuojantiems asmenims) pristatydamas jogą kaip mokslinį, t.y., eksperimentų pagalba patvirtinamą, metodą kiekvienam, kuris yra pasiruošęs jį priimti, bando pateikti ir tokį požiūrį grindžiančių argumentų. Tuo pačiu, jau pačioje knygos pradžioje bandoma pabrėžti, kad joga nėra religija greta kitų religijų ir joms neprieštarauja, bet greičiau jas transcenduoja, išryškindama visų religijų esmę; šį požiūrį taip pat bandoma apginti nuo galimų abejonių.

Šią teoriją Vishnu-devananda gan keistai bando paremti tariamais mokslininkų atradimais, kad esą gyvybę galima sukurti iš mineralų, ir kad tai esą yra patvirtinę mokslininkų eksperimentai. Jis mini XIX a. mokslininką Andrew Cross, kuris atliko eksperimentus su uolienomis veikdamas jas cheminėmis medžiagomis, ir, 1837-aisiais tariamai sugebėjęs tokių eksperimentų pagalba iš mineralų išauginti vabzdžius. Kitas jo minimas mokslininkas, Morely Martin, miręs 1838, teigė, kad jam taip pat pavyko sukurti gyvybę iš uolienu. Atlikus tam tikrus eksperimentus jis pro mikroskopą pamatė „tūkstančius mažiųjų žuvų“ (Vishnu-devananda 1988, 7 psl.).

Jogos teoriją taip pat, pasak Vishnu-devananda, grindžia fizikų atradimai, kad net ir mažiausiose dalelytėse vyksta judėjimas. Jei yra judėjimas, turi būti ir energija, kuri tą judėjimą sukelia, ir ta energija, pasak Vishnu-devananda, yra gyvenimo energija, *prana*, apie kurią kalba joga.

Vishnu-devananda taip pat siekia iškart atremti argumentus, kurie ne vienam Vakarų pasaulio atstovui kyla susidūrus su joga ir Vedanta bei jų filosofinėmis, pasaulėžiūrinėmis prielaidomis. Pvz., išdėsčius asmens susiliejimo su aukščiausiaja būtimi jogos kelio pagalba teoriją, teigiama, kad ta pati patirtis slypi visose religijose, taip pat ir krikščionybėje. Ir, nors, pasak Vishnu-devananda, “kai kurie skirtingų religijų sekėjai netikės šia sielos vienybės teorija” ir net “smerkia reinkarnacijos teoriją ir sąmonės evoliucijos teoriją”, apie šiuos dalykus yra kalbėję pagrindiniai visų religijų pranašai, tame tarpe ir Jėzus, kuris sakė, kad “aš ir Tėvas esame viena”. Reinkarnacijos teoriją, esą, patvirtina Jėzaus žodžiai apie gimimą iš naujo (Jn 3, 3-7). Taip pat, siekiant apginti reinkarnacijos bei veiksmo ir atoveiksmio (karmos) įstatymą, griebiamasi teodicijos problemos, argumentuojant, kad tik karmos ir reinkarnacijos doktrinos suteikia tinkamą paaiškinimą, kodėl pasaulyje tiek kančių. Nors krikščionybė nei karto konkrečiai neminima, čia reinkarnacijos ir sąmonės evoliucijos doktrina priešpastatoma kiek fundamentalistiškai pristatytai krikščioniškajai ortodoksijai, teigiant, kad Dievui nebūtų teisinga leisti žmonėms gyventi ir vystytis tik vieną gyvenimą, ir pasmerkti pragarui tuos, kurie per tą vieną gyvenimą nesugebėjo išaugti tiek, kad imtų tikėti.

Vishnu-devananda taip pat retoriškai klausia:

Jei nėra atgimimo [per reinkarnaciją], kokia pažinimo [kaupimo] ir visų jo institucijų, tokių, kaip bibliotekos ir laboratorijos, bažnyčios ir šventyklos, prasmė? Kodėl mums negyventi kaip gyvuliams ar bušmenams, apsieinant be moderniosios civilizacijos? Kodėl mes norime atnešti taiką pasauliui ir patraukti kentėjimus savo pastangomis, valia, galia, užuojauta ir tarnavimu? Jei nėra jokio atgimimo palikus fizinį kūną, kodėl gi nesunaikinus visos žmonių rasės ir jos civilizacijos naujomis siaubą keliančiomis bombomis? <...> Daugiau sielų nebeatėitų į žemę; Dievas galėtų pailsėti nuo savo darbų, nes nebegalėtų siųsti naujų sielų į žemę, užterštą radiacijos <...>. Tam, kad atsakytume į šiuos klausimus, mes turime priimti *karmos* arba veiksmo ir atoveiksmio įstatymą bei atgimimą [per reinkarnaciją], jei tik esame racionalių būtybės (Vishnu-devananda, 1988, 11 psl.).

Taigi, nors jogos kelias veda proto atidėjimo, nušalinimo keliu, nors jogos tikslas yra pasiekiamas išmokus sustabdyti ir išjungti intelekto veiklą, pačios jogos prielaidos Vishnu-devananda laikomos labai racionaliomis, išties, atrodo vienintele pagrįsta racionalaus tikėjimo forma.

3.5.3. Vishnu-devananda jogos pradžiamokslis

Vishnu-devananda sukūrė savo jogos pristatymo sistemą, kuria siekia padaryti jogą suprantama ir prieinama Vakarų žmogui (Rohanas, interviu). Tai jis pavadino „Penkiais jogos principais“. Šie principai yra dėstomi visiems naujokams, tik pradedantiems lankyti jogos centrus, stengiantis būtent per šiuos principus perteikti jogos esmę. Šie principai yra:

1. Teisingi pratimai (*asanos*);
2. Teisingas kvėpavimas (*pranayama*);
3. Teisingas atsipalaidavimas (*savasana*);
4. Teisinga dieta (*vegetarizmas*);
5. Pozityvus mąstymas (*Vedanta*) ir meditacija.

Iš pirmo žvilgsnio, skaitant šių penkių punktų aprašymus, nepastebėsime nieko, kas būtų specifiskai „jogiška“. Antai teisingais pratimais, *asanomis* (sanskrito žodis, reiškiantis nejudrią pozą) siekiama visų pirma padidinti žmogaus lankstumą, ypač – nugaros lankstumą, kuris tiesiogiai siejamas su žmogaus jaunyste („Exercise“, www.sivananda.org). Teisingas kvėpavimas visų pirma siejamas su žmogaus gebėjimu išnaudoti visą turimą plaučių potencialą, tad, vėlgi, pabrėžiamas sveikatingumo aspektas. Teisingo atsipalaidavimo svarba aprašoma pabrėžiama, vėlgi, nenurodant nieko specifiskai ezoteriško:

Kai kūnas ir protas nuolat persidirba, jų natūralios galimybės dirbti silpnėja. Modernus socialinis gyvenimas, maistas, darbas ir net taip vadinami pasilinksminimai... trukdo šiuolaikiniam žmogui atsipalaiduoti. Kai kurie net pamiršo, kad poilsis ir atsipalaidavimas yra gamtos skirti išsikrovimo būdai. Vidutinis žmogus net bandydamas pailsėti eikvoja nemažai fizinės ir protinės energijos nes tebėra įsitempęs („Proper Relaxation“, www.sivananda.org).

Taigi, vėl pabrėžiamas natūralistinis jogos aspektas. Tas pats pastebėtina ir skaitant apie teisingą dietą. Vishnu-devananda, kaip ir daugelis hinduistinio ar budistinio dvasingumo atšakų guru, propaguoja vegetarinę dietą, iš kurios išbraukiami gyvulinės kilmės (išskyrus pieną) ir žuvies produktai, kurie pakeičiami įvairiais riešutais ir daržovėmis, turinčiais daugelį tų pačių maistinių medžiagų. Kaip pirminė vegetarizmo priežastis vėlgi nurodomas sveikatingumas, tačiau nurodoma, kad jogai tokia dieta siekia kur kas daugiau. Vegetariškos dietos tikslas – ne tik perdėto organizmo apkrovimo, bet ir perdėtos stimuliacijos išvengimas siekiant nuraminti protą ir sukonzentruoti intelektą, tad jogai vengia ir tokių produktų, kaip svogūnai, česnakai, kava, arbata, bei alkoholio ir narkotikų („Proper Diet“, www.sivananda.org).

Penktuoju jogos punktu Vishnu-devananda nurodo Vedantos filosofiją ir meditaciją. Meditacija pristatoma kaip koncentracijos atmaina, kai žmogus, vietoje to, kad sutelktų dėmesį į išorinius objektus, ir taip, prarasdamas laiko ir išorinio pasaulio problemų pojūtį, pasijustų laimingas, sutelkia dėmesį į save, į savo „vidinį aš“, tokiu būdu tarsi panaikindamas sau išorinį pasaulį, laiką ir erdvę, kurie, pasak Vedantos, tėra proto kūriniai, iliuzija. Taigi, meditacijos pagalba žmogus pakyla virš laiko, erdvės ir priežastingumo, išeina iš savo kasdienės patirties ir patiria vienintelę tikrovę – save, kuris ir yra vienintelė tikra egzistencija, tiesa.

Visgi pagrindinę dalį Vishnu-devananda sistemos pradžiamokslyje užima apčiuopiami, patikrinami, lengvai patiriami dalykai, turintys sudominti asmenį praktikuoti joga, parodantys jogos naudą kasdieniniame gyvenime. Taip pastebima ir jogos pradžiamokslio aprašymuose, pateikiamuose jogos centrų interneto svetainėse, ir judėjimo leidžiamoje literatūroje. Pvz., viena iš judėjimo Lietuvoje išleistų populiaraus lygio knygų *Joga: kūnas ir dvasia* (2002), meditacijai, pozityviam mąstymui ir pranayamos poveikiui – ezoteriniams jogos mokymo aspektams – skiria iš viso 8 puslapius iš 167.

3.5.4. Jñāna, bhakti ir karma jogos keliai

Pasak Vishnu-devananda mokymo, jogos tikslas yra susiliejimasis su Absoliutu, kuris tuo pačiu yra ir „tikrasis aš“. Jokios atskirties tarp subjekto ir objekto nėra, ši atskirtis, kurią patiriame, tėra iliuzija, kurią kiekvienas žmogus gali nugalėti eidamas kosminės evoliucijos keliu. Kad būtų galima nugalėti šią iliuziją ir suvokti viso ko esminę vienybę, žmogui reikia sustabdyti savo protą, kuris yra šios iliuzijos šaltinis. Protas faktiškai sukuria mums atskirčių visatą. Be to, protas yra nuolat teršiamas mūsų ego, pojūčių, nevaldomų norų, trukdančių jį nuraminti.

Be proto, kita kliūtis į savirealizaciją yra *karma*. Žmogaus iš praėjusių gyvenimų atsinešta karma iš esmės yra pagrindinė problema savirealizacijai, nes ji ir sukelti proto virpesius, kurie neleidžia protui nusiraminti. Žmogus yra įkalintas karmos, priežasties ir pasekmės dėsnio, ir todėl vis iš naujo ir iš naujo atgimsta. Vishnu-devananda mokyme išskiriamos trys karmos rūšys:

1. Karma, kurią žmogus gyvena konkretaus gyvenimo metu, ir kuri ateina iš praėjusių gyvenimų (*prarabda*).
2. Karma, kuri atsinešama iš praėjusių gyvenimų, tačiau kuri nėra išgyvenama šiame gyvenime, tačiau perduodama kaip sėkla ateinantiems gyvenimams (*sanchita*).
3. Karma, kuri kuriama šiame gyvenime kitiems gyvenimams (*agami*). (Dinešas, interviu).

Taigi, žmogus, norintis jogos pagalba pasiekti išsivadavimą, turi išgyventi pirmąją karmos rūšį, kadangi ji negali būti pakeista, sunaikinti antrąją (tam į pagalbą pasitelkiama *karma* joga), ir nesukurti trečiosios, kam, savaime suprantama, reikia susilaikyti nuo blogio. Tačiau to neužtenka, nes karmą kuria ne tik blogi darbai, bet ir geri, tol, kol žmogus išlaiko emocinį prisirišimą prie tų darbų, tad karma nesukuriama tik pasiekus visišką atsiribojimą nuo savo darbo rezultatų (Vishnu-devananda, 1988, 310 psl.).

Vishnu-devananda mokykla išskiria keturis kelius į savirealizaciją, ir siūlo žmonėms išsirinkti vieną iš tų kelių kaip pagrindinį, tačiau kitus taip pat praktikuoti kaip šalutinius, pagalbinius kelius. Tie keturi keliai yra: *rāja*, *jñāna*, *bhakti* ir *karma* jogos. *Jñāna* jogos kelias – intelektualinis kelias link susiliejo su Absoliutu, pasak Vishnu-devananda organizacijos mokymo yra vienas iš sunkiausių kelių, kuriuo einantysis turi būti sukaupęs dideles intelekto ir valios galias. Šių galių pagalba jis protu išmąsto ir suvokia savo vienybę su Dievu. Taip pat paprastai yra pabrėžiama, kad šis kelias nėra įmanomas prieš tai neįvaldžius kitų kelių, be kurių pagalbos šis kelias galės virsti tiesiog intelektualine spekuliacija („The Paths of Yoga“, www.sivananda.org).

Karma joga – tai kelias link Absoliuto per nesavanaudišką tarnavimą. Atlikdamas nesavanaudišką tarnavimą, tai yra tarnavimą, kuris daromas iš visiškai nesavanaudiškų paskatų ir emociškai atsiribojus nuo darbo rezultatų, ne tik nesukuriama nauja *agami* karma, bet ir sudeginama *sanchita*, tad karma jogos kelias yra labai svarbus išsivadavimui. Nesavanaudiškam tarnavimui skiriamas didelis dėmesys Vishnu-devananda judėjime, keletas iš interviu tyrimui davusių asmenų įvardijo karma jogą kaip vieną iš jų praktikuojamų jogos kelių. Žinoma, karma jogos praktikuotojų darbas, greta finansinių įplaukų, yra ir vienas iš pagrindinių Vishnu-devananda judėjimo centrų aktyvų.

Bhakti joga – tai meilės ir tuo pačiu – atsidavimo, garbinimo kelias pas Dievą. *Bhakti* joga, pasak Vishnu-devananda mokymo, yra religijos kelias, tad visos religijos Vishnu-devananda judėjime laikomos skirtingomis *bhakti* atmainomis.

Judėjimo centruose *bhakti* taip pat užima gan svarbią vietą, kur ji oficialiai interpretuojama greičiau kaip dvasinė technika, nei kaip garbinimo kelias. Centruose ir ašramuose nuolat atliekamos *satsang* praktikos, o kartą per savaitę – ir *pūjā* ritualas (beje, pasak vieno šaltinio, Lietuvoje, nesant vietinių svamių, šis ritualas atliekamas retai – vieną, du kartus per metus

(Dinešas, interviu), nors kiti šaltiniai tvirtina, kad tai nėra toks jau retas dalykas (Indira, interviu). Apskritai Vishnu-devananda raštuose aprašoma daugybė *bhakti* praktikų (Vishnu-devananda, 1978, 129-130 psl.), tačiau, atrodo, realiame centrų gyvenime jos susiveda į dvi aukščiau paminėtas ritualines kategorijas.

Satsang prasideda⁴ visiems vienbalsiai giedant „OM“ mantrą ir sėdint ant žemės lotoso ar panašia poza, prietemoje; salės priekyje prie gėlėmis papuošto altoriaus, ant kurio yra Sivananda ir Vishnu-devananda nuotraukos, uždegamos žvakės. Altoriaus dešinėje (žiūrint iš stebėtojo perspektyvos) ant neaukštos pakylės sėdi svamis, kuris ir vadovauja meditacijai. Po meditacijos pradžios su mantra „OM“, turinčia padėti nurimti ir sutelkti žmonių protus, nukreipti juos į vienintelę esatį, Brahmaną, su kuriuo, pasak Sivananda mokymo, tiesiogiai koreliuoja ši mantra, seka 15 minučių tylios meditacijos. Vėliau vadovas paima muzikos instrumentą, o susirinkusieji – angliškas knygutes pavadinimu *Kirtan*, kuriose pateikiamos mantros giedojimui, bei jų vertimai į anglų kalbą, trumpai paaiškinamas kiekvienos dievybės vaidmuo, kiekvienos mantros tikslas ir maginis poveikis. Vieningas, ritmiškas mantrų giedojimas tęsiasi apytikriai pusvalandį. Giedamos mantros įvairioms dievybėms, o taip pat ir mokytojams Sivananda ir Vishnu-devananda. Mantrų turinys yra garbinimas, prašymas, skelbimas: giedotojas skelbia dievybių pergalę, lenkiasi įvairioms dievybėms, prašo jų malonės; tai pat kreipiamasi ir į mokytojus. Pvz., „Sivananda yra Dievų Dievas, nuolankiųjų brolis, tegul jis mane saugo // Mėnulio veidas, švelni šypsena, meilės įsikūnijimas, - tegul jis mane saugo“⁵ (48 psl.) Guru sveikinamas ir sutinkamas kaip Dievas, kaip Dievo mokymo įsmeninintojas ir perdavėjas (11 psl.), tad ir jam skiriamas garbinimas. Pačioje *kirtan* giedojimo pabaigoje visi kalba trumą malda, kurios turinys yra iš esmės monoteistinis; malda, skirtingai nuo mantrų giedojimo, kalbama gimtąja kalba. Toliau seka trumpa paskaita įvairiomis aktualiomis dvasinėmis temomis, po kurios atliekamas ugnies ritualas *arati* bei dalinamas saldus maistas *prasadas*.

Pūjā yra kitas *bhakti* jogos praktikos elementas, kuris Lietuvoje viešai atliekamas ganėtinai retai, nors, pasak vieno interviu, kai kurie jogos praktikuotojai šį ritualą atlieka ir dažniau (Indira, interviu). Vishnu-devananda centruose *pūjā* ritualai neturi išskirtinės vietos, išskyrus Indijos centrus, kur jie praktikuojami kaip hinduizmo ritualinių apeigų dalis (Devika, interviu). Pasak Sivananda, kurio *pūjā* interpretacija yra vienintelė, kuri pateikiama Sivananda jogos ir Vedantos centrų parengtoje knygoje *Pūjā*,

[g]arbinimas yra <...> [garbintojo] pastanga pasiekti Dievo artumą arba buvimą, kitaip sakant, aukščiausiojo „aš“ buvimą. Jis susideda iš visų ritualų ir praktikų,

4 Čia aprašoma *satsang* vyko 2004-02-28 jogos centre „Narayana“, Vilniuje, viešint svamiui Atmaramanandai, remiamasi darbo autorius stebėjimo užrašais. Nors *satsang* tvarka gali šiek tiek varijuoti, paprastai centruose vykstantis *satsang* yra panašus į aprašytąjį (Rohanas, interviu); žinoma, *satsang* gali vesti ne tik svamiai, be to, gali nebūti muzikos fono.

5 Angliško teksto vertimas. Sanskrito transliteracija: „Deva Deva Sivananda Deen Bandhu Pahimam // Chandradana Mandahasa Premarupa Rakshamam“.

fizinių ir protinių – kurių pagalba <...> aspirantas progresuoja dvasingumo srityje, ir galiausiai realizuoja savyje, savo širdyje, Dievybės buvimą“ (6 psl.)

Garbinti galima bet kokį objektą, nes viskas yra dievybės išraiška, tačiau geriausiai yra rinktis tokį, kuris yra vertas adoracijos paties garbinančiojo supratimu. *Pūjā*, pasak Sivananda, „nukreipia protą vidun <...> ir galiausiai suveda garbintoją veidas į veidą su Viešpačiu, išlaisvina garbintoją nuo gimimų ir mirčių rato ir suteikia jam/jai nemirtingumą ir laisvę“ (7 psl.) *Pūjā* metu skirtingoms dievybėms yra aukojama, jos yra rengiamos, prausiamos, su jomis elgiamasi kaip su garbingu svečiu, pakviestu prie stalo.

3.5.5. *Rāja joga ir hatha jogos metodai*

Rāja jogos kelias Vishnu-devananda judėjimu laikomas „moksliškiausiu“ nušvitimo siekimo keliu, ir šis teiginys tam tikra prasme yra pagrįstas – ir *rāja*, ir *hatha* jogos keliai yra nepaprastai detalai aprašomi ir pagrindžiami judėjimo literatūroje, išaiškinant visą „technologiją“, paaiškinant kiekvieną procesą, vykstantį koncentracijos ugdymo ar *kundalini* kėlimo metu, detalai išdėstant visas pasaulėžiūrinės ir teorinės šių kelių siūlomų technikų prielaidas. Tad šiame darbe galime pateikti tik keletą įžvalgų į šį judėjimo mokymo ir praktikos aspektą.

Rāja joga yra klasikinė, dar Patanjali *Jogos sutrose* aprašyta jogos kryptis, kurios tikslas – meditacijos pagalba susiliesti su Absoliutu. Kaip įvadas į *rāja* jogą Sivananda centruose praktikuojama *hatha* joga, kurios dideliu autoritetu laikytas pats Vishnu-devananda. Einant šiuo jogos keliu apsivaloma, sustiprėjama fiziškai, padidėja sugebėjimas ilgai išlaikyti pasirinktą pozą, koncentruotis ir taip pasiruošti meditacijai, kas, pasak jogų, ypač aktualu nesveiko gyvenimo būdo varginamiems Vakarams. Apsivalymui ir sustiprėjimui naudojamos visa eilė technikų; jos taip pat veda į sugebėjimą kontroliuoti visus nukreipiančius faktorius ir automatizmus, kurie dominuoja neapšviesto žmogaus sąmonėje.

Eliade, kurio studijoje *Joga: laisvė ir nemirtingumas* dėmesys sutelktas būtent į šį jogos kelią, šias technikas aprašo panaudodamas „autonomijos technikų“ sampratą, kuri taikliai perteikia *rāja* jogos technikų esmę. Jausmai ir sąmonė nuolat įveda objektus į mūsų sąmonę, šie objektai keičia sąmonę ir ją valdo, perteikia jai savo formą ir intensyvumą. Taigi, koncentracijos praktika skirta įgyvendinti kontrolę jausmų veiklai ir sąmonės aktyvumui. *Rāja* jogos praktikuotojas siekia įgyti gebėjimą įsikišti į šiuos procesus ir juos suvaldyti. Jeigu jogas gali sąmoningai sustabdyti sąmonės srautą, jis sugeba bet kurioje vietoje ir bet kuriuo metu tapti nejautrus bet kokiems sensoriniams ir psichiniams trukdžiams. *Rāja* jogos technikų pagalba žmogus, pasak Eliade, įgauna tikrą laisvę – savo paties biomentalinio gyvenimo kontrolę (2000, 59 psl.).

Taigi, galimybė kontroliuoti savo psichomentalinius procesus gali būti pasiekta tik per daugelį pratimų ir taikomų technikų, kuriose didžiausias dėmesys tenka fiziologijai. Šių technikų pagalba

siekiami *samadhi*. Tačiau, prieš pasiekiant *samadhi*, *rāja* jogos sistemoje reikia nueiti šiuos etapus: sekti moralės kodeksu (*yama*), apsivalyti (*niyama*), praktikuoti jogos pozas (*asanos*), išmokti kontroliuoti savo kvėpavimą (*pranayama*), įvaldyti savo pojūčius, įgauti galią juos atitraukti, išjungti (*pratyahara*), išmokti koncentruotis (*dharana*), medituoti (*dhyana*).

Pasak Vishnu-devananda mokymo, nesveiko gyvenimo būdo kamuojamuose Vakaruose ypač svarbūs pirminiai *rāja* jogos etapai – *asanos* ir *pranayama*, kurie, kartu su *kryjas*, kūno apvalymui skirtais veiksmais, sudaro *hatha* jogos praktikos šerdį. Praktikuojant *hatha* jogą reikia taip pat laikytis sveiko gyvenimo būdo – nevalgyti mėsos, negerti alkoholio, kavos, kitų stimuliatorių, bei prieš tai tinkamai išvalyti savo organizmą įvairių organizmo valymo metodikų pagalba. Nors Vishnu-devananda judėjimas šių dalykų nelaiko privalomais, *hatha* ir *rāja* jogos praktikavimas be šių organizmo sveikumą užtikrinančių priemonių laikomas pavojingu ar bent jau neefektyviu (Atmaramananda, „Joga. II dalis“, 2004).

Rāja jogos praktikuotojas pamažu, *hatha* jogos *asanų* ir *pranayamos* pagalba apvalo ir sutvirtina savo fizinį kūną, o taip pat išvalo savo astralinį kūną, jo energetinius kanalus, atlikdamas *pranayamos* pratimus subalansuoja energijų tėkmę. Taip atsiveria galimybė įvaldyti savo kūną tiek, kad taptų įmanoma *rāja* jogos meditacija. Siekiant *samadhi*, joga taip pat turi „pakelti“ žemiausioje *muladhara* čakroje glūdinčią *kundalini* energiją aukštyn išilgai stuburo einančiu *sushumna* kanalu ir pamažu atverti kitas penkias pakeliui esančias čakras. Šios *kundalini* energijos pakėlimas į septintąją *sahasrara* čakrą, reiškia aukščiausios supersąmonės būsenos pasiekimą. Žinoma, tokia supersąmonės būseną ateina pamažu, jogui įvaldant savo psichomentalinį pasaulį.

3.6. Religijos ir magijos elementai judėjimo mokyme

Bandydami išskaityti religijos ir magijos elementus Vishnu-devananda judėjime turime vėl grįžti prie Stark ir Bainbridge religijos teorijos ir jų išskirtų religinių organizacijų bruožų. Stark ir Bainbridge iš esmės vadovaujasi funkcinio religijos apibrėžimu, nors jį priartina prie substantyvaus apibrėždami kaip religines tik tas organizacijas, kurios teikia veiklia antgamte paremtus bendruosius kompensatorius. Tokius kompensatorius išskirsime apibendrinami judėjimo dokumentų analizės duomenis. Taip pat bandysime išskirti maginius elementus judėjimo mokyme, kurie, pasak Stark ir Bainbridge, turėtų teikti specifinius kompensatorius judėjimo dalyviams.

Tuo tarpu, bandydami išskirti religijos elementus judėjimo mokyme, pasinaudosime Kanados naujųjų religijų tyrinėtojo Irving Hexham pateiktu šiek tiek papildytu žymaus religijotyrininko Ninian Smart religijos apibrėžimu, kuris yra kiek platesnis nei Stark ir Bainbridge pateiktas, nors iš esmės lieka funkcinis, o ne substantyvinius. Šis apibrėžimas persidengia su Stark ir Bainbridge išskirtais religinio įsipareigojimo turinio elementais:

Religija yra *institucionalizuotų ritualų visuma* bei *etinė arba moralinė sistema, sutapatinta su tradicija* bei *išreiškianti ir/arba sukelianti sakralinius sentimentus, nukreiptus į dievišką ar trans-dievišką esybę* kasdieniniame gyvenime ir *bent dalinai apibūdinta mitais ar doktrinomis*, kurie taip pat *paaiškina pirminius potyrius* (Hexham, 1992, kursyvas pridėtas).

Bandydami aptikti religijos požymius Vishnu-devananda judėjimo mokyme pereisime vieną po kito visus Hexham paminėtus elementus.

3.6.1. „institucionalizuota ritualų visuma“

Ritualai bei formalizuoti jogos praktikos atlikimo būdai Vishnu-devananda judėjime yra laikomi terpe, būtina žmogaus dvasiniam progresui. Vishnu-devananda mokykla pabrėžia griežtą tradicijos laikymąsi ir taip pat gina bei saugo iš svamio Sivananda paveldėtą tradiciją (Dinešas, interviu). Vishnu-devananda mokykla, nors ir pažymėdama, kad ji tėra vienas iš kelių į iliuzijos nugalėjimą ir susiliejimą su absoliutu, pabrėžia tai, kad ši tradicija ir jos įgyvendinimas neturi būti sumaišomi su kitomis tradicijomis, o iš skirtingų tradicijų atėjusios praktikos neturi būti taikomos kartu.

Tradicijos grynumą judėjime užtikrina svamiai. Svamiai yra inicijuojami į konkretų sanjasinų ordiną⁶, ir tokių būdu užtikrinamas istorinis tradicijos tęstinumas (Dalius, interviu). Įstojant į ordiną būsimasis svamis turi iš pradžių priimti skaistybės įžadą ir kurį laiką gyventi vienuolišką gyvenimą, o vėliau kiti svamiai sprendžia apie jo tinkamumą. Svamis, kaip mokinio dvasiniam progresui vadovaujantis guru, yra be galo reikalingas siekiant praktikuoti jogą ir judant savęs pažinimo keliu. „Mantrų iniciacija“, vienas iš nedaugelio iniciacijos ritualų, praktikuojamų judėjime, galimas tik dalyvaujant guru, kuris perduoda mantros energiją inicijuojamajam. Vėliau mantros nebegalima keisti – ji įveda žmogų į tam tikrą kelią, susieja jį su tam tikra dievybe, tam tikra energija, ir mantros keitimas būtų tolygus išėjimui iš tradicijos, perėjimui į kitą kelią („Frequently Asked Questions“, www.sivananda.org).

Vishnu-devananda jogos mokyklos institucionalizuotas rituališkumas atsispindi ir tradiciniuose hinduizmo garbinimo ir atsidavimo praktikose: *satsang* (sanskrito žodis, reiškiantis „buvimą išminčių rate“) meditacijų metu atliekamoje *arati* – ugnies apeigoje, pačių *kirtan* giedojime sanskrito kalba. Nors jogos centro „Narayana“ vadovas negalėjo tiksliai paaiškinti *prasado* – kokio nors saldaus maisto – dalinimo baigiantis meditacijai, prasmės, jis pabrėžė, kad tai yra tradiciškai išlaikytas hinduizmo ritualas, kurio prasmės išaiškinimas nėra toks svarbus, kaip paties ritualo laikymasis (Rohanas, interviu).

Šių iš esmės hinduistinių apeigų Vishnu-devananda organizacijose stengiamasi kuo kruopščiau laikytis saugant jų pirminę formą, ir to siekiama net tuo atveju, jei nepateikiama aiški

⁶ Pasak paties judėjimo, šis svamių ordinas – Dasanami, yra įkurtas ryškiausio Kevala Advaita Vedantos propaguotojo Shri Sankara (*Kirtan*, 13).

interpretacija, o dalyviams paliekama laisvė susikurti sau priimtina paaiškinimą. Tai, vėlgi, pastebėtina daugiausiai kalbant apie *satsang* apeigų interpretaciją, kai iš esmės atsidavimui išreikšti skirta apeiga paverčiama, pasak vienos judėjimo mokytojos, grynai technokratinio dalyku (Čanda, interviu).

3.6.2. „etinė arba moralinė sistema, sutapatinta su tradicija“

Sivananda jogos judėjimas turi aiškias etines vertybes, tarp kurių nepaskutinę vietą užima ir holistiniai bei ekologiniai motyvai. Aiškia etinę sistemą, susijusią su tradicija, turi *rājā* jogos sistema, kurios pirmosios dvi šakos iš aštuonių, *yama* ir *niyama*, yra etinio pobūdžio. Pasak Vishnu-devananda, *yama* pobūdis yra panašus į dešimtį įsakymų. *Yama*, arba draudimai, liepia nekenkti jokiai gyvai būtybei, tiesos sakymą, teisingumą žodžiuose, darbuose ir mintyse, draudžia vogti bei geisti svetimo, o taip pat liepia sublimuoti seksualinę energiją. „*Niyama* yra tokių dorybių, kaip kūno ir aplinkos švarumo kultivavimas, pasitenkinimas, asketiškumas ir pojūčių kontroliavimas, dvasinių knygų studijos, atsidavimas Dieviškajai Valiai“. (Vishnu-devananda, 1978, p. 27)

Kaip jau minėta *yama* ir *niyama* yra *rājā* jogos dalys, ir Patanjali *Jogos sutrose* jos iškeliamos kaip išankstiniai reikalavimai prieš žengiant kitus *rājā* jogos žingsnius. Reikia pastebėti, kad šių etinių principų svarba Vishnu-devananda mokykloje gerokai reliatyvizuota, ir įvadas į *rāja* jogą pradamas nuo trečiosios dalies, *asanų*. Šitaip daroma pritaikant jogą vakariečiams, kuriems, pasak vieno iš judėjimo mokytojų Lietuvoje, visų pirma susilietimui su joga reikia kažko praktiško (Dinešas, interviu). Tačiau negalima teigti, kad šie pirmieji *rājā* jogos principai Vishnu-devananda judėjime yra nustumti šalin; pasak svamio Atmaramananda, jie turėtų būti praktikuojami greta *asanų*, jei žmogus ketina eiti *rājā* jogos keliu („Joga. I dalis“, 2004).

Judėjimas taip pat turi eilę etinių principų, kurie išplaukia greičiau ne iš pačios Sivananda tradicijos, o iš judėjimo interakcijos su Vakarų kultūra bei šios kultūros sferos vertybių. Antai, vienoje iš Lietuvoje išleistų Vishnu-devananda organizacijos knygų, *Joga: kūnas ir dvasia*, vegetarizmas grindžiamas, be sveikatos, apsisvalymo ir pasirengimo meditacijai sumetimų, ir ekologiniais motyvais, parodant, kad vegetarizmas skatina tausoti gamtą. Tam pačiam maiste esančios energijos kiekiui iš gyvulinių produktų gauti reikia sunaudoti nepalyginamai daugiau augalinių produktų, tad vegetarizmas yra teisingas pasirinkimas žiūrint iš ekologinio taško. Vegetarizmo plitimas taip pat prisidėtų prie bado problemos pasaulyje mažinimo, nes augalinės kilmės produktai, kurie šiandien švaistomi mėsiniams gyvuliams maitinti, galėtų būti skiriami badaujantiems. (2002, 127 psl.).

3.6.3. „sakraliniai sentimentai, nukreipti į dievišką ar trans-dievišką esybę“

Svarbią vietą Sivananda Yoga Vedanta centruose užima *satsang* praktika, kuri, bent jau Lietuvos Sivananda jogos praktikuotojų tarpe, paprastai vadinama supaprastintai, pagal svarbiausią *satsang* dalį – meditacija. *Satsang* laikoma *bhakti* jogos praktikos dalimi, ir, pvz., Narayana centre, vedama du – tris kartus per savaitę. Kaip jau minėta, *satsang* Europos centruose, o taip pat ir Lietuvoje, nėra visais atvejais laikoma religine praktika. Jos religinė forma išlaikoma visada, tačiau interpretacijos lygmenyje išlaikoma įtampa, kuri sudaro galimybę ją atliekantiems lengvai pritaikyti sau priimtina atliekamų veiksmų paaiškinimą, nuo šventybės apraiškų garbinimo iki autogeninės treniruotės ar tiesiog smagaus pasidainavimo.

Įtampa tarp hinduistinių ritualų religinio turinio ir natūralistinio jų interpretavimo išlieka ir *pūjā* atveju. *Pūjā* yra garbinimo ceremonija, kurios metu matomas, konkretus dievybės atvaizdas yra garbinamas, su juo elgiamasi kaip su garbingu svečiu, jam giedami himnai ir mantros, jis maudomas, rengiamas, puošiamas, jam aukojamos gėlės ir maistas. Šios ceremonijos aprašytos Sivananda jogos ir Vedantos centrų išleistoje knygoje *Pūjā*, dedikuotoje „*svamiui Vishnu-devananda, mūsų mylimam guru, kuris atvėrė mūsų širdis pūjā stebuklams*“ (2 psl., kursyvas originalus). Ši knyga – tai detalus *pūjā* garbinimo ceremonijų vadovas, pateikiantis sanskrito tekstus bei paaiškinimus anglų kalba, o taip pat aprašantis ceremonijas. Nors tekstas „sudarytas Tarptautinių Sivananda jogos ir Vedantos centrų“ (1 psl.), tekste, kaip yra įprasta Vishnu-devananda organizacijoje, ceremonijų interpretacija pateikiama ištraukų iš svamio Sivananda knygų forma, nors trumpam apibendrinimui pateikiamas ir kiek mažiau sakralumo įtraukiantis *pūjā* aprašymas (13 psl.). Tai vėlgi parodo, kaip skirtingos sakralinę formą turinčio ritualo interpretacijos gali koegzistuoti to paties judėjimo praktikoje.

3.6.4. „bent jau dalinai apibūdinama mitais arba mitais ir doktrinomis“

Karma ir reinkarnacija. Karmos ir reinkarnacijos doktrinos yra kertinės Vishnu-devananda mokymui. Tik kartu su jomis, jų kontekste yra suprantama jogos praktika, atliekama Sivananda jogos ir Vedantos centruose. Karma, kaip universalus priežastingumo dėsnis, kaip jau buvo pastebėta anksčiau, vaidina stiprų apologetinį vaidmenį Vishnu-devananda mokyme. Karmos dėsnio pagalba gali būti paaiškinamas visas žmogiškasis kentėjimas, parodant, kad kiekvienas žmogus patiria tai, ko nusipelnė, kad tuo atveju, jei mes išvelgiame kažkokią neteisybę, pvz., kai miršta kūdikiai ar vaikai, mes ją išvelgiame tik todėl, kad nesuvokiame viso paveikslo. Kiekvienas toks epizodas, pasak šios hinduistinės teodicėjos, yra tik maža viso paveikslo dalis, paveikslo, kuriame kiekviena siela gimsta iš naujo ir iš naujo, įgydama vis naują kūną, ir kiekviename gyvenime išgyvendama tai, ko nusipelnė ankstesniuose. Kiekvienas naujas įsikūnijimas suteikia sielai galimybę tobulėti, apsivalyti, kilti aukšty, artėti prie nušvitimo. Karmos dėsnis ir

reinkarnacija turi ne tik asmeninę, bet ir kosminę reikšmę. Visų asmenų bendra karma sudaro šalies karmą, ir net žemės karmą (Vishnu-devananda, 1995).

Šios doktrinos taip pat įprasmina jogos praktiką. Visus gyvenimo sunkumus jogos praktikuotojams siūloma priimti kaip asmeninę karmą, kurią reikia išgyventi, ieškant pagalbos jogos praktikoje. *Karma jogos* praktikavimas degina praėjusiuose gyvenimuose sukauptą karmą bei padeda nekurti naujos. Visa jogos praktika suvokiama kaip vedanti arčiau susiliejiimo su aukščiausiaja būtimi, su dievybe, o intensyvus jogos praktikavimas, esant tinkamai karmai, gali per vieną gyvenimą padėti žmogui išsivaduoti iš iliuzijos pančių ir susilieti su Absoliutu.

Mirtis ir gyvenimas po mirties. Su reinkarnacijos doktrina sietinas ir Vishnu-devananda pateikiamas mirties fenomeno ir gyvenimo po mirties paaiškinimas. Mirusių žmonių sielos gali patekti į tris skirtingas aplinkas, priklausomai nuo jų karmos. Tikrai dvasinių žmonių sielos keliauja „saulės spinduliais ir pasiekia saulės sferą, kur sutinka kitą sielą, kuri jau yra palaiminta, ir kuri nuveda naują į visų aukščiausių sferą, vadinamą Brahma sfera“ (Vishnu-devananda, 1988, 309 psl.). Ten ji susilieja su Absoliutu. Gerų ir teisingų žmonių sielos, tų, kurie dar nėra išsivadavę iš samsaros rato, keliauja į mėnulio sferą, kurioje jos gauna „puikius dievų ar angelų kūnus“. „Ten jie gyvena džiaugdamiesi dangaus palaima ilgą laiką, pagal savo gerų darbų nuopelnus, kol baigiasi jų užsitarnautas laikas. Tuomet jie vėl krenta į žemę <...> ir gimsta iš naujo kaip žmonės“ (Vishnu-devananda, 1988, 309 psl.) Tuo tarpu piktųjų žmonių sielos po mirties regresuoja. Kitame gyvenime jos atgimsta kokios nors neišsivysčiusios tautos nario kūne arba gyvuliu, o kurį laiką iki įsikūnijimo gyvena kaip demonai ar vaiduokliai sferoje, esančioje tarp žemės ir mėnulio sferos (ten pat, 311 psl.).

Vishnu-devananda mokykloje Vakaruose hinduistinė mitologija vaidina mažesnę vaidmenį nei aptartos kartinės doktrinos, tačiau ji taip pat nėra pamiršta. Centruose studijuojama *Bhagavad-Gita* ir kiti šventieji hinduizmo raštai. Taip pat yra įdomus kitų religijų, ypač krikščionybės, mitų perėmimas ir perinterpretavimas. Antai, Kristaus nukryžiuojimo istorija interpretuojama jogos kontekste. Pasak Vishnu-devananda, Kristus buvo Advaita-Vedantos skelbėjas, kalbėjęs savo mokiniais tą patį, ką skelbia Vedanta („aš ir Tėvas esame viena“, tai yra, „aš esu Brahmanas“ (Vishnu-devananda, 1978, 123 psl.)), raginęs žmones praktikuoti *karma jogą*. Kristus pats buvęs ketvirtojoje dvasinio progreso pakopoje, bet, kadangi nesipriešino nukryžiuojimui net ir turėdamas tam reikiamų galių, buvo automatiškai perkeltas į septintąją pakopą ir susiliejo su Absoliutu (Dinešas, interviu). Tai yra vienas iš pavyzdžių, kaip Vishnu-devananda jogos mokykla integruoja Vakarų mitologijos⁷ fragmentus į vieningą hinduizmo kosmologiją ir antropologiją pasaulėžiūrą.

⁷ *Mito sąvoka*, pasak Irving Hexham ir Karla Poewe (1997, 80-81), apibūdinama kaip „pasakojimas su kultūra formuojančia galia“; šis žodis čia vartojamas be konotacijų, nurodančių į mito turinio netikrumą ar neistoriškumą.

Dievybės sampratos variantai. Įdomu ir tai, kad ir Sivananda, ir Vishnu-devananda mokymuose dievybė ne visuomet yra abstrakti religijos filosofijos Aukščiausioji būtis. Dažnai apie dievybę kalbama teistine terminija. Kartais tą terminiją galima įvardinti tik kaip vaizdingos retorikos dalį, kuria nebandoma nieko pasakyti apie aukščiausiąją realybę. Pvz., ant jogos mokytojų diplomų rašoma, kad jie mokytojais tapo „iš Aukščiausiojo malonės“, o malonė, kaip žinia, yra asmeniškios, veiklios dievybės savybė. Tačiau kartais tokia interpretacija neatrodo tikėtina. Pvz., vienoje Vishnu-devananda kalboje apie pasaulio karmą galime skaityti:

Kaip galima pakeisti šį pasaulį? Nėra jokio kelio ... nebent būtų tam tikra bausmė mus perspėti. Ir ši bausmė bus labai, labai baisi mums visiems, ir tai taip pat yra Dievo valia; tai – visos planetos karma. Dabartinė padėtis labai bloga; <...> Nėra dvasinio gyvenimo. Dvasingi žmonės, religingi žmonės, tokie, kaip mes, apgaudinėja žmones ir jiems meluoja: „Duokite man 150 dolerių ir aš pasiūsiu jus į dangų.“ Esant tokiai padėčiai, Dievas sunaikins planetą. Jis pradės viską iš naujo. Tačiau sielos, jos nemirs. <...> Jos reinkarnuosis po kurio laiko kitoje planetoje, ir toliau gyvens. (Vishnu-devananda, 1995).

Čia matome ne tik asmenišką Dievą, bet ir pats Vishnu-devananda užima pranašo vaidmenį. Fenomenas, kai apie dievybę staiga imama kalbėti kaip apie veiklų agentą, nors oficialiame mokyme dievybė tėra beasmenis Absoliutas, paties Vishnu-devananda bemaž nereflektuojamas, tačiau jis leidžia judėjimui išlaikyti labai atvirą dievybės interpretacijų spektrą.

Okultinė visata. Tam tikri Sivananda ir Vishnu-devananda mokymo aspektai yra aiškiai maginiai. *Rāja* jogoje, kuri, pasak Vishnu-devananda mokyklos, yra daugiausiai žadantis jogos kelias (Atmaramananda, „Joga. II dalis“, 2004), greičiausias kelias į proto suvaldymą, hinduistinė kosmologija ir antropologija įgyja didžiausią reikšmę. Kaip jau minėta, *rāja* jogos praktikos metu jogos praktikuotojas žemiausioje *muladhara* čakroje glūdinčią *kundalini* energiją tam tikrais pratimais gali kelti aukštin iki aukščiausiai esančios septintosios *sahasrara* čakros. Energijai pasiekus šią čakrą pasiekama ir supersąmonės būseną – *samadhi*. Tačiau jau pakeliui, bekeliant energiją, jogas įgyja įvairias antgamtines galias (Vishnu-devananda, 1988, 230-231 psl.). Jogas, „kontroliuojantis savo protą, gali kontroliuoti ir bet kurį kitą protą, nes kiekvienas protas susijęs su universaliuoju protu“ (Vishnu-devananda, 1988, 272 psl.), arba, jogas, kuris sugeba valdyti *praną*, „nebijos jokios galios, kadangi jis yra įvaldęs visas galios apraiškas visatoje (Sivananda, *Bliss Divine*, 1997, 327 psl.). Kalbant apie šių galių panaudojimą, kartais įvardijami vaizdžiai stebuklingi veiksmai, pvz., viso pulko sustabdymas protu (Dinešas, interviu), tačiau kur kas dažniau minima galimybė perteikti savo sukauptą energiją gydant (Vishnu-devananda, 1988, 272 psl.), tiesiogiai ar per atstumą (Sivananda, *Bliss Divine*, 1997, 329).

Tiek Sivananda, tiek Vishnu-devananda apie jogo galias kalba pasitelkdami vaizdinius iš fizikos; *prana* yra visų mums žinomų energijų (pvz., elektros, magnetizmo) pagrindas, jos galima pasikrauti, ją galima „atiduoti“ kaip elektros išlydį, arba pasiūsti per atstumą kitam asmeniui. Tokia

energijos ir maginio manipuliavimo ja samprata gerai įsikomponuoja į pasaulėžiūrą, kurioje visos realybės manifestacijos laikomos iliuzija, uždengiančia pamatinį viso ko vienį.

3.6.5. „paaiškinanti pirminius potyrius“

Pirminiai potyriai vaidina labai svarbų vaidmenį Vishnu-devananda mokyme, kur jiems ne tik pateikiama tam tikra interpretacija jogos sistemos rėmuose, bet ir nurodoma, kaip galima juos sukelti, kaip pasiekiamos tam tikros perkeistos sąmonės būsenos ar galios (kuriomis, beje, piktnaudžiauti nepatariama). Irving Hexham apibūdina „pirminius potyrius“ kaip

netikėtus, vaizdingus įvykius, kurie laikomi ne visai „įprastais“. Pirminiai potyriai gali turėti daug formų; jais vadintini keisti sapnai, vizijos, balsai, kalbėjimas nesuprantamomis kalbomis, dvasinis gydymas, kitos būtybės artumo pojūtis, likimo ar lemties pajautos, vaiduoklių matymas, nepaaiškinami dvasiniai fenomenai ir kiti neįprasti įvykiai, patvirtinantys nematomo pasaulio realumą (2002).

Vishnu-devananda ir Sivananda aprašomi potyriai per meditacijas aiškiai priskirtini pirminiems potyriams. Pvz., *hatha* jogos meditacijoje, kurios metu siekiama pakelti *kundalini* energiją, asmuo, po gan intensyvios ir ilgos praktikos, pradeda jausti energijos tekėjimą kūne, mato ryškias spalvas, jį užplūsta palaima. *Kundalini* energijai pakilus astraliniu *sushumna* kanalu iki *sahasrara* čakros ir ten pasilikus, jogas „pasineria į palaimos vandenyną ir tampa viso pažinimo ir galių savininku“ (Vishnu-devananda, 1988, 299 psl.). Pats meditacijos tikslas – taigi ir jogos sistemos siekis – susiliejęs su Absoliutu, psichologiniu aspektu traktuotinas taip pat kaip pirminių potyrių visuma.

3.6.6. Bendrieji ir specifiniai kompensatoriai judėjimo mokyme

Tikėjimas karmos dėsnio ir reinkarnacijos samprata sudaro Vishnu-devananda mokyklai galimybę siūlyti stiprius bendruosius kompensatorius, o taip pat formuoja stiprią religinę potekstę jogos centrų dvasinei praktikai. Kaip matėme, tą dvasinę praktiką sudaro faktiškai visi Hexham išskirti religijos elementai – Sivananda jogos judėjimas Vakaruose turi institucionalizuotus ritualus, etinę sistemą, kuri, nors ir nepasireiškia kaip privalomas moralinis kodeksas, yra pakankamai aiškiai išsakyta. Šis jogos judėjimas turi gilią šaknis tradicijoje, kurią perduoda dvasiniai vadovai – svamiai, ir kuri yra saugoma nuo modifikacijų, nors ir leidžiant gan plačias atskirų doktrinų interpretacijas. Judėjimas turi aiškiai išreikštą pasaulėžiūrą, pateikiančią atsakymus į žmonėms labiausiai rūpimus klausimus ir paaiškina pirminius potyrius.

Vienintelė, tačiau esminė, sritis, kur galima kelti klausimą dėl religinio Vishnu-devananda judėjimo mokymo pobūdžio, yra reikšmė, suteikiama religinei praktikai. Bhakti interpretacijos judėjime leidžia tiek sakralizuotą, tiek ir natūralistinį apeigų atlikimą. Taip pat negalima būtų teigti, kad judėjimo mokymas iš esmės atstumia asmenis, kurie nelaiko savęs tikinčiais ir neturi

religinės patirties ar noro ją įgyti. Tokiems asmenims judėjimo mokymas sudaro galimybę sutelkti visą dėmesį į natūralistinius ar maginius jogos aspektus ir ieškoti tik atlygių iš fizinių jogos pratimų ar sveikos gyvensenos, ir/ar specifinių kompensatorių, nereikalaujančių tikėjimo antgamte.

Tačiau šie apibendrinimai liečia tik judėjimo mokymą. Norėdami susidaryti pilnesnį vaizdą turėtume pereiti prie kito darbo komponento – konkrečių judėjimui priklausančių asmenų pasakojimų analizės, iš kurios galima susidaryti aiškesnį vaizdą apie realiai veikiančių jogos grupių pobūdį.

4. Interviu su jogos grupių nariais analizė

4.1. Tyrimo metodologija ir atlikimas

Siekiant iširti, kokių religinėms ar maginio tipo grupėms būdingų bruožų yra Sivananda jogos centrų praktikoje Lietuvoje, buvo atliktas lauko tyrimas, fokusuoti interviu su 12 jogos grupių narių Lietuvoje.

Siekta atlikti kokybinį tyrimą. Tuo tikslu buvo atrinkta respondentų grupė, kurie atspindėtų tipinį jogos grupių lankytojų ir dalyvių kontingentą pagal išsilavinimą ir amžių, taip pat buvo siekiama, kad bent pusė respondentų būtų jogos mokytojai ar bent – seniai dalyvaujantys judėjime, t.y., ganėtinai giliai įsitraukę į jogos grupes, tačiau taip pat buvo siekiama apklausti ir eilinius jogos grupių lankytojus. Apklausiant eilinius lankytojus buvo apsiribota tais, kurie jogą praktikuoja mažiausiai metus. Taigi, iš esmės tyrimas, nors ir paliečiant jogos judėjimo pakraščius, buvo atliekamas centre bei vidutinio įsitraukimo laipsnio respondentų tarpe, darant prielaidą, kad mažiau nei metus jogos užsiėmimus lankantys asmenys bus tyrimui neaktualūs, neturėję užtektinai patirties jogos grupėje, kad galėtų ją reflektuoti. Daugelis interviu buvo atlikti asmeniškai, tačiau trys iš jų buvo atlikti elektroniniu paštu keliais etapais. Pirmajame etape respondentui buvo išsiųstas klausimynas; respondentui pateikus atsakymą jam būdavo pateikiami papildomi klausimai, kilę iš pateiktų atsakymų teksto.

Iš dvylikos tyrimo metu apklaustų asmenų buvo:

- 5 mokytojai ir 7 lankytojai (iš mokytojų tarpo – viena iš trijų Lietuvoje esančių vyr. nokytojų; iš lankytojų, vienas laikytinas „senbuviu“, nebaigusių mokytojų kursų tačiau turinčių nemažą autoritetą grupėje);
- 11 respondentų turi aukštąjį išsilavinimą, vienas – aukštesnįjį, ir šiuo metu studijuoja aukštojo mokslo įstaigoje. Šeši apklaustieji turi magistro laipsnį. Nors tyrimas dėl savo kokybinio pobūdžio neleidžia daryti išvados, kad absoliuti dauguma judėjimo dalyvių turi aukštąjį išsilavinimą, ganėtinai akivaizdu, kad judėjimas visų pirma patraukia vidutinio sluoksnio, gerai

išsilavinusius asmenis. Be to, susidaro įspūdis, kad didžioji judėjimo dalyvių dalis dirba intelektualinį darbą;

- 8 moterys ir 4 vyrai; judėjime šis skirtumas tarp vyrų ir moterų dalyvavimo yra dar didesnis – vyrų yra keturis, o gal net penkis kartus mažiau tarp eilinių lankytojų, ir tris kartus mažiau tarp mokytojų;
- respondentų amžiaus vidurkis – 35 metai; vyriausiasis respondentas – 46 metų amžiaus, jauniausias – 26; net pusė respondentų buvo 35-37 metų amžiaus. Šie skaičiai yra daugiau ar mažiau tipiški judėjimo dalyvių amžiui apskritai, kiek galima spręsti iš stebėjimo metu gautų duomenų;
- devyni respondentai buvo iš Vilniaus jogos centro „Narayana“, kiti trys – iš Kauno jogos grupelės, kuri yra gan tampriai susijusi su „Narayana“ centru. Kito didesnio Sivananda jogos centro Vilniuje – Šanti jogos ir Vedantos centro – lankytojai nebuvo apklausiami, apsiribojant viena judėjimo Lietuvoje atšaka ir siekiant gauti aiškesnį vaizdą apie būtent šią, pagrindinę Vishnu-devananda pasekėjų grupę Lietuvoje.

4 lentelė. Respondentų sąrašas ir statistiniai duomenys

Vardas	Statusas judėjime	Amž.	Lytis	Išsilavinimas	Joga praktikoja	Centras
Indira	mokytoja/s	35	M	Aukštasis (magistras)	6	„Narayana“
Rasa	Lankytoja/s	46	M	Aukštasis	3	„Narayana“
Rohanas	mokytoja/s	37	V	Aukštesnysis, studijuoja psichologiją VU	4,5	„Narayana“
Odeta	Lankytoja/s	35	M	Aukštasis	2	Kauno grupelė
Irina	Lankytoja/s	35	M	Aukštasis	2,5	Kauno grupelė
Kristina	Lankytoja/s (naujokė/as)	26	M	Aukštasis (magistras)	1	„Narayana“
Dinešas	mokytoja/s	42	V	Aukštasis	20	„Narayana“
Dalius	Lankytoja/s senbuvė/is	37	V	Aukštasis	5	„Narayana“
Devika	mokytoja/s	37	M	Aukštasis (magistras)	5	Kauno grupelė
Danutė	Lankytoja/s	31	M	Aukštasis (magistras)	2	„Narayana“
Vaidas	Lankytoja/s	28	V	Aukštasis (magistras)	1	„Narayana“
Čanda	mokytoja/s (Vyr.)	35	M	Aukštasis (magistras)	6	„Narayana“

Atliekant interviu buvo siekiama surinkti duomenis apie tai, kokį santykį su joga turi respondentai, kokią vietą joga užima jų gyvenime, koks yra santykis tarp respondentų išpažįstamos tradicinės religijos ir dalyvavimo jogos grupėje. Siekiant nustatyti, ar dalyvaujančiųjų jogos grupėse santykis su joga yra religinio pobūdžio, buvo bandoma gauti duomenų apie kiekvieną iš

Stark ir Bainbridge įvardintų veiksmų, pastebimų religinių grupių veikloje: apie asmens įsitikinimus, praktiką, religinę ar dvasinę patirtį, tradicijos žinias ir dalyvavimo grupėje pasekmes gyvenime (etika). Taip pat labai svarbus buvo daugelio respondentų santykis su bent formaliai prisilaikoma tradicine religija ir joga, bei šių dviejų dvasinių kelių santykis. Ruošiantis tyrimui buvo keliamas klausimas, kiek tradicinis religingumas gali koegzistuoti su jogos praktika, o kiek tai yra nesuderinami dalykai, ar į jogą įsitraukia tikintys ir tradicinę religiją praktikuojantys asmenys, ar daugiau formaliai su tradicine religija susiję arba visai nesusiję, religinės patirties neturintys asmenys, taip pat, kiek joga yra susijusi su kitais naujojo religingumo scenos dariniais, - t.y., kiek jos lankytojų taip pat domisi, domėjosi arba dalyvavo kituose netradicinio religingumo dvasiniuose keliuose.

4.2. Keletas atvejų

Siekiant klasifikuoti skirtingas respondentų patirtis dalyvaujant jogos judėjime, žemiau pateikiamos trys istorijos, kurios atspindi respondentų santykio su joga tipus. Faktiškai visose trijose istorijose yra stiprus praktinis, arba pragmatinis jogos praktikos aspektas. Vartojant Stark ir Bainbridge definicijas, galima kalbėti apie *atlygius*, kuriuos respondentai randa jogos praktikoje. Jei egzistotų tik šis jogos praktikos lygmuo, jogos grupės niekuo nesiskirtų nuo sporto ir sveikatingumo klubų. Visų trijų respondentų santykį su joga galima pavadinti dvasiniu, t.y., jogai teikiama didesnė reikšmė, nei paprasčiausiam sportui, joje įžiūrima šis tas daugiau, net jei tame „daugiau“ nėra dalyvaujama. Tačiau antrojoje ir trečiojoje istorijoje yra stiprus ir religinis aspektas – respondentai interpretuoja pasaulį ir savo gyvenimą pagal jogos mokymo tiesas, ir tai jiems suteikia viltį, Stark ir Bainbridge terminais - *kompensatorių*, *bendrajį kompensatorių*. Jie taip pat atlieka veiksmus, pvz., *karma* jogos praktiką, sutinkamai su ta viltimi. Trečiojoje istorijoje taip pat labai išryškėja ir *specifinių kompensatorių* reikšmė jogos praktikavimui – respondentas labai pabrėžia paranormalias galias bei praktinį jogos poveikį, kuris paaiškinamas greičiau ezoterinėmis nei mokslinėmis kategorijomis.

4.2.1. Odeta: „kažkas tokio daugiau...“

Odeta – 35 metų inžinierė, turinti aukštąjį išsilavinimą, jogą praktikuoja Kauno grupelėje du metus. Prieš 15 metų yra dalyvavusi pantomimos grupėje, kurios trenai, kaip šiandien pati sako, jai primena jogos asanas. Odeta teigė į jogą atėjusi kriziniam savo gyvenimo etape; po pantomimos ji šoko liaudies, po to – modernius šokius, dar vėliau – klasikinius. Tačiau jai šokiai nelabai tikę, ji teigia nemėgstanti greičio, rungtyniavimo, ir visada ieškojusi kažko ramesnio ir lėtesnio.

Į jogos grupę Odeta atėjo vėliau, kai „šokiai jau buvo pasibaigę“, ir kai, jos pačios žodžiais tariant, ji buvo „tarsi tokiam depresijos lygyje“. Jogos ji iš pradžių ieškojusi per skelbimus, ir suradusi grupę, į kurią visgi nenuėjo, nes sužinojo, jog tektų prisijungti prie jau kurį laiką praktikuojančių, be pradžiamokslio. Tačiau neužilgo ji aptiko Devikos vedamą Sivananda jogos grupę, kurioje ji galėjo pradėti praktikuoti jogą nuo pradžiamokslio.

Odeta teigia iškart pajutusi, kad joga nėra vien fizinių pratimų dalykas – kad po jogos asanų ji patiria ramybės būseną, kuri išliekanti ir kitą dieną. Ji baigė jogos pradžiamokslį ir pradėjo vaikščioti į pažengusiųjų jogos kursus. Ir šiuo metu ji į Kauno Sivananda jogos grupelėje dalyvaujanti maždaug du kartus per savaitę, o namuose daranti asanas ir kvėpavimo pratimus. Ji tebesiblaško tarp, kaip pati įvardina, jogos „gilumo ir paviršutiniškumo“ - ji nesiryžta eiti giliau į jogą, nes supranta, kad tuo atveju joga turėtų tapti tikru, „stipriu“ gyvenimo būdu. Tuo tarpu, kol kas ji nėra apsisprendusi, ar nori eiti giliau. Taip pat ji prisipažysta neesanti vegetarė, nors anksčiau yra buvusi (dar tais laikais, kai lankė pantomimą), vėliau ji atsisakė vegetarizmo ir net pradėjus lankyti jogos pamokas prie jo nesugrįžo.

Odeta nemedituoja. Ir ne tik todėl, kad Kauno grupelėje *satsang* apeigos neatliekamos – jai meditacija nėra priimtina, ji primenanti religines apeigas, o Odeta nelaiko savęs labai tikinčia ir į jogos pasaulžiūrinę pusę žvelgia kiek atsargiai. *Satsang* apeigose ji išvelgianti panašumų su katalikiškomis mišiomis: „jos irgi turi tuos visus etapus. Yra kažkoks buvimas tyloje, po to yra kažkokios giesmės, giedojimas, pamokslas, yra kažkokie lankstymaisi <...>. O dabar imkime Sivananda meditaciją – irgi yra auka, irgi yra kažkoks giedojimas, ir vėl man tai primena kažkokį tokį, tarsi tau primestą, modelį“.

Odeta teigia turėjusi patirčių, kurias antropologai vadintų „pirminėmis“ - vieną tokią patirtį ji turėjo, kai jos automobilis nusirito į griovį. Nepaisant to, kad avarijoje niekas nenukentėjo, ji staiga supratusi, koks trapus yra gyvenimas, ir kaip ji neišnaudojanti jai skirto laiko: vis bėganti, skubanti, besipykstanti, gyvenanti ateitimi. Nors apie gyvenimą čia ir dabar ji ne kartą girdėjusi per jogos pamokas, jai tai tebuvę teoriniai dalykai, kurie niekada neįstrigę taip giliai. Panašiai Odetai neįstringa ir Sivananda mokymas apie karmą ir reinkarnaciją; jai šie dalykai nėra nepriimtini, tačiau „nepačiupinėti“, ir todėl – tik „svarstymų dalykas“. Nors Odeta, užaugusi tik formaliai katalikiškoje šeimoje, teigia negalinti savęs vadinti tradicine katalike, ji visgi laiko save tikinčia, savaip tikinčia, bet jos tikėjimo susiformavimas susijęs su jos asmeninėmis patirtimis, o pastarosios su joga beveik nėra susijusios.

4.2.2. Čanda: „tada jau pasidarė ramiau“

Čanda – trisdešimt penkerių metų moteris, baigusi du aukštuosius ir pradėjusi daktaro disertaciją. Jogą praktikuoja šešerius metus, faktiškai nuo tada, kai Santošas įkūrė jogos studiją

„Viveka“ Vilniuje. Čanda buvo viena iš pirmųjų studijos lankytojų, ir labai apsidžiaugė radusi studiją, nes prieš tai buvo pati bandžiusi atlikti jogos pratimus, kas jai ne itin gerai sekėsi, ir veltui ieškojusi jogos grupės.

Čandai⁸ jogos grupėje iškart labai patiko, ir ji jau po metų išvažiavo į Mokytojų lavinimo kursą Austrijoje, vėliau taip pat baigė Pažengusiųjų mokytojų lavinimo kursą, ir yra viena iš trijų Lietuvoje esančių mokytojų, turinčių vyr. mokytojo kvalifikaciją.

Pačioje pradžioje Čandai bepraktikuojant jogą kildavo daug filosofinių klausimų, tad ji nemažai laiko praleido besigilindama į Vedantą, skaitydama, klausinėdama svamių ir kitų mokytojų. Šiandien ji teigia nebeprisimenanti, kokie klausimai ją tuo metu jaudino, ir, kad kurią laiką pasigilinus jai „pasidarė ramiau“.

Ji teigia nematanti esminių skirtumų tarp Rytų ir Vakarų pasaulėžiūrų, ir yra įsitikinusi, kad šios pasaulėžiūros, o taip pat ir skirtingos religijos, iš esmės neprieštaraujančios viena kitai. Juk, pasak Čandos, net ir krikščionybėje būta tikėjimo reinkarnacija iki šeštojo amžiaus po Kr. Šiandien jai klausimų dėl jogą grindžiančios pasaulėžiūros nekyla, viskas, kas susiję su joga, jai atrodo labai natūralu, pagrįsta. Pavyzdžiui, reinkarnacija Čandai paaiškina, kodėl miršta vaikai, kodėl blogi dalykai gali ištikti anaipol ne blogus žmones. Be reinkarnacijos religija to negalinti paaiškinti, ir, Čandos manymu, būtent todėl daug žmonių nusigręžia nuo religijos. Čanda įsitikinusi, kad iš Vedantos gavo raktą visus tikėjimus, taip pat – ir į Bibliją, kurią prieš susidomėjimą joga vis nesėkmingai bandė skaityti, ir kurią pagaliau suprasedama perskaitė po to, kai gavo galimybę perskaityti *Bhagavad-Gitą*.

Čanda taip pat teigia, kad joga gražino jai gyvenimo prasmę. „Ko visą laiką man trūko, jogoje tai yra; aš nesakau, kad viską turiu, nes ten reikia praktikų ilgų, bet aš žinau, pilnai suvokių, kad tai egzistuoja, ir nuo to darosi ramiau“.

Čanda teigia, kad joga jai pakeičianti religiją. Jei ji nepraktikuotų jogos, ji ko gero dažnai lankytųsi bažnyčioje. Tačiau kalbėdama apie religinės praktikos elementus jogos praktikoje ji teigia, kad tai nėra jos stiprioji pusė. Giedodama *kirtan* ji negarbina dievybių, o paprasčiausiai gerai leidžia laiką ir „valo savo emocijas“. Jai patinka tai, kad praktikuojant jogą galima išsiversti be tikėjimo santykio. Ji jogą suvokia kaip labai pragmatišką, netgi technokratišką dalyką, kur iš pradžių žmogus, net ir neturėdamas jokio tikėjimo, praktikuodamas *asanas* ir *pranayamą* gali patirti kažką apčiuopiamo.

4.2.3. Dinešas: „svarbiausias dalykas gyvenime“

Dinešas, keturiasdešimt-dviejų metų aukštojo mokslo studijas baigęs ir šiuo metu magistrantūroje besimokantis valstybės tarnautojas, jogą praktikuoja jau 20 metų. Praktikuoti

⁸ Asmenys vadinami jogiškais vardais ir aprašant jų gyvenimą iki jogiško vardo suteikimo, siekiant neatskleisti pasakojimui nebūtinų asmeninio gyvenimo detalių.

pradėjo dar sovietiniais laikais, kai pasak jo pasakojimo, susidomėjimas joga buvo nepageidautinas, ir tik kartais pasirodydavo pranešimų ar knygų apie jogą, adaptuotų sovietiniam skaitytojui. Tik 1998 m. Dinešas išgirdo apie Vilniuje Santošo įkurtą jogos studiją „Viveka“, ir nuėjo pasižiūrėti, kas centre vyksta. Jis ir liko centre kurį laiką, prisidėjo prie Santošo ir talkino jam įtvirtinant jogos centrą. 2001 m. kartu su Ruk Mini Dinešas išėjo iš jogos studijos „Viveka“ ir įkūrė Šanti jogos ir Vedantos centrą. Vėliau, 2002 m. pabaigoje, ir iš šito centro pasitraukė dėl nesutarimų centro veiklos klausimais, ir kurį laiką įvadines jogos pamokas vedavo savo namuose. 2003 m. pabaigoje, Rohano įkurtam jogos centrui „Narayana“ persikeliant į „Viveka“ patalpas, Dinešas prisijungė prie ganėtinai gausaus šiame centre jogos mokytojų kolektyvo, ir šiuo metu kartais veda tenai jogos meditacijas. Kiek teko bendrauti su jogos mokytojais, Dinešas yra gerbiamas kaip bene brandžiausias jogos mokytojas Lietuvoje.

Dinešas jogos praktikai skiria labai daug dėmesio, praktikuoja tiek meditaciją, tiek *asanas*, tiek ir *pranayamą*, yra gerai įsigilinęs į Sivananda ir Vishnu-devananda mokymus. Kalbantis su Dinešu atrodo, kad jis visiškai susitapatinęs su Sivananda ir Vishnu-devananda mokymais. Skirtingai nei daugelis kitų respondentų, jis mąsto jogos sampratomis kaip savomis, drąsiai kalba apie paranormalias galias ir patirtis, kurios, pasak Dinešo, nėra antgamtinės. Šios galios visada esančios greta mūsų, tik ne visi žmonės geba jas pasiekti ir pasinaudoti. Nepaisant to, kad, kaip ir kiti jogos mokytojai, Dinešas vengia kalbėti apie galių patirtį, o taip pat nepamiršta paminėti tai, kad minėtos galios yra trukdis, o ne pagalba dvasiniame kelyje, jis konkrečiai jas įvardija ir pateikia galimus jų pozityvaus panaudojimo variantus. Tai ir gydymas, ir telepatija, kai mokytojas tarsi „prisijungia“ prie mokinio minčių ir gali jas skaityti, ir minčių kelionės, kai jogas perkelia savo sielą į geografiškai labai nutolusią vietą, ir teleportacija, ir „energijos perdavimas“ - energiją mokytojas gališ perduoti nusilpusiam mokiniui ar krizėje esančiam jogos centrui.

Dinešas taip pat be išlygų tiki karma ir reinkarnacija, ir interviu metu detaliai interpretavo skirtingas pakopas, kuriomis jogai kopija link nušvitimo, atsiremdamas į karmos sampratą, ir aiškindamas, kaip karma sukuriama, kaip ji sunaikinama, ir kokį ryšį turi buvimas skirtingose dvasinėse pakopose su karmos dėsnio jo

Dinešas teigia esąs katalikas, tačiau vietinės katalikų bendruomenės veikloje nedalyvaujantis, tik kartais nueinantis į bažnyčią, kur, kaip ir jogoje, „pabūna su Dievu“, bei pakrikštijęs vaikus. Jis nemato jokio prieštaravimo tarp katalikybės ir jogos, nes joga, pasak Dinešo, nėra religija, o greičiau „įrankis, įrankis tam, kad žmonės eitų dvasinio tobulėjimo keliu“. Pasak Dinešo, jogą gali praktikuoti bet kokios religijos žmonės, tame tarpe ir krikščionys, jiems nebūtina keisti savo Dievo įvaizdžio, ir joga dargi gali jiems padėti pasiekti tai, kuo jie tiki. Tačiau reikia pastebėti, kad Dinešo krikščionybės samprata gerokai perfiltruota per Vedantos prizmę – ir Jėzaus asmuo

interpretuojamas ne Bažnyčios mokymo šviesoje, o per joga pasakojimus, esą Jėzus buvęs jogos praktikuotojas.

4.3. Religiniai ir maginiai respondentų patirties aspektai

Išskirdami tris aukščiau išrašytas istorijas kaip tipines norėjome parodyti, kad jogos praktikavimas turi keletą išmatavimų. Tačiau kiek gilus yra kiekvienas išmatavimas? Abejonių nekyla tik dėl praktinio, *atlygių* išmatavimo, kurį nurodė visi jogos praktikuotojai, ir kuris yra neabejotinai universaliausia, faktiškai neatskiriama kiekvieno jogos praktikuotojo patirties dalis. Žinoma, ne paslaptis ir tai, kad net išskirtinai religinėse organizacijose, pvz., bažnyčiose, atlygiai turi savo vietą. Dalyvavimo religinėje organizacijoje atlygiai gali būti ir prestižas, ir savęs įprasminimas (kaip ir kultūrinėje, socialinėje veikloje – žr. Stark ir Bainbridge, 1985, 10-12 psl.). Taigi, didelis atlygių vaidmuo savaime neišstumia kompensatorių, tiek specifinių, tiek ir bendrųjų, svarbaus vaidmens galimybės jogos judėjime.

Siekiant nustatyti, kokios religinės praktikos formos būdingos jogos judėjimo dalyviams, tyrimo duomenys buvo analizuojami pagal penkis Stark ir Bainbridge išskirtus religinio įsipareigojimo turinio elementus, o taip pat atskirai dėmesys skirtas specifiniams kompensatoriams, pasirodantiems respondentų pasakojimuose.

4.3.1. Įsitikinimai

Faktiškai visi respondentai teigė, kad tiki reinkarnacija bei karmos dėsniumi, ar bent jau, kad šios doktrinos jiems yra priimtinos. Faktiškai tik vienas (Vaidas⁹) iš pradžių lyg ir neigė tai, bet, pasvarstęs, nusprendė, kad ši doktrina atitinka jo supratimą apie tiesą, „nes veda link gėrio“. Taip pat įdomu tai, kad viena respondentė, nors ir teigė esanti ateistė, taip pat nurodė, kad karmos ir reinkarnacijos doktrinos jai yra priimtinos. Kita vertus, tik keturi respondentai pabrėžė šių doktrinų svarbą, arba stengėsi jas apginti. Keletas respondentų taip pat pabrėžė šių doktrinų svarbą paaiškinant, kodėl blogi dalykai nutinka geriems žmonėms arba vaikams; kaip jau rašyta anksčiau, šis motyvas taip pat pastebimas Vishnu-devananda argumente, kodėl turėtume kaip neginčijamą tiesą priimti karmos ir reinkarnacijos doktrinas.

Tarp penkių apklaustų mokytojų, trijų pasakojimuose atsiskleidė ypač didelė Vedantos įtaka pasaulėžiūrai bei jogos poveikio interpretavimui, jie taip pat labai didelę reikšmę teikė reinkarnacijos ir karmos doktrinoms. Kiti du mokytojai, kalbėdami apie jogos poveikį, labiau rėmėsi empiriškai geriau apčiuopiamu fiziniu jogos poveikio paaiškinimu, nors taip pat pažymėjo, kad tiki reinkarnacijos ir karmos doktrinomis bei maginiais jogos poveikio paaiškinimais.

Nepaisant šių skirtumų, tai, kad visiems jogos mokytojams Vishnu-devananda mokyklos mokymas

⁹ Šiame skyriuje skliausteliuose pateikiamos nuorodos bei tekste esantys vardai nurodo į su konkrečiu respondentu atliktą interviu (žr. darbo priedus).

funkcionuoja kaip išbaigta pasaulėžiūra su atgamtiniais kompensatoriais, beveik nekelia abejonių. Be to, iš keturių mokytojų atsakymų galima spręsti, kad šios doktrinos jiems funkcionuoja kaip išgelbėjimo kelio pagrindas – visi jie priima Sivananda bei Vishnu-devananda mokymą, susiejantį evoliucinę perspektyvą su samsaros rato reinkarnacijų ciklu, kuriame žmogui suteikiama galimybė tobulėti ir galiausiai išsivaduoti iš šio rato, nors tik vienas mokytojas interviu pabrėžė, kad šis išsivadavimas yra jogos praktikuotojo siekinys.

Tuo tarpu iš lankytojų pasisakymų sunkiau nustatyti, kokią vaidmenį jų gyvenimuose vaidina karmos ir reinkarnacijos doktrinos. Vienas lankytojas (judėjime dalyvaujantis šešis metus) pabrėžė šių doktrinų, o taip pat Vishnu-devananda mokomos kosmologijos svarbą, ir išskirtinai per šią prizmę interpretuoja savo patirtis ir jogos praktiką, tačiau kitiems lankytojams šių doktrinų reikšmė neatrodo labai aiški. Visgi manytume, kad tai, jog visi lankytojai (net ir lankytoja, prisistačiusi kaip ateistė), tiki reinkarnacija ir karmos dėsnio ar bent teigia, kad šios doktrinos jiems yra priimtinos, liudija apie gan didelę reikšmę, kuri jogos centruose teikiama jogos kontekstualizavimui iš esmės hinduistinėje sistemoje, nors iš kitos pusės yra visiškai aišku, kad šios pasaulėžiūros priėmimas nėra būtina sąlyga norint dalyvauti jogos užsiėmimuose.

Galima gan tvirtai teigti, kad jogos mokytojams tikėjimas karmos ir reinkarnacijos doktrinomis funkcionuoja kaip bendrasis kompensatorius, tačiau toks teiginys atrodo teisingas tik nedideliai daliai lankytojų.

4.3.2. Praktika

Faktiškai visi respondentai nurodė, kad jie praktikuoja jogos *asanas* ir kvėpavimo pratimus – *pranayamą* (viena respondentė teigė kurį laiką negalėjusi asanų daryti dėl stuburo defekto). Mokytojų tarpe, visi nurodė, kad praktikuoja meditaciją, ir kad ją praktikuoja ne tik jogos centre, bet ir namie. Lankytojų tarpe situacija kiek kitokia – dvi respondentė nurodė, kad meditacijos nepraktikuoja, nes meditacija joms primenanti religines apeigas, o dar viena respondentė nurodė, kad medituojanti tik siekdama pagerinti savo koncentraciją, ir to nelaikanti tikra meditacija. Taip pat keletas mokytojų teigė dalyvaują *pūjā* apeigose, tačiau išsami informacija apie tai nebuvo surinkta. Taip pat būtina pastebėti, kad *satsang* nėra atliekama Kauno grupelėje.

Asanų praktika buvo daugiausiai siejama su fizine šių pozų praktikavimo nauda, nors keletas respondentų (du mokytojai ir vienas lankytojas) nurodė, kad ši praktika, nepaneigiant jos naudos sveikatai, visų pirma yra skirta pasirengti meditacijai – apvalyti kūną ir jį sutvirtinti ir taip parengti ilgam sėdėjimui meditacijos metu. Taip pat šie respondentai pabrėžė, kad asanų poveikis nėra vien fizinis – kad asanų metu valomas ir astralinis kūnas, tokiu būdu pagerinant energijų cirkuliaciją ir paruošiant jį kundalini energijos kėlimui.

Interviu metu buvo siekiama nustatyti, ką dalyviams reiškia meditacija, ir konkrečiai – centruose atliekama *satsang* apeiga, kurios turinyje, kaip jau rašyta, yra tyli meditacija, mantrų giedojimas, paskaita ir ugnies ritualas *arati*. Faktiškai išryškėjo du pagrindiniai požiūriai į *satsang* ir tai, kas vyksta *satsang* metu. Iš vienos pusės, *satsang* laikoma tam tikra dvasinė praktika, pabuvimas su Dievu, - tai pažymėjo trys respondentai, tarp jų – du mokytojai. Kaip jau minėta, dar dvi respondentės pabrėžė, kad šioje praktikoje nedalyvaujančios daugiausiai dėl religinių praktikos konotacijų, taigi, irgi pabrėžė religinį *satsang* turinį.

Kita dalis respondentų pabrėžė natūralistinių ir maginių *satsang* aspektą – *satsang* mantrų giedojimas valo emocijas, taip pat – sukelia vibracijas, kurios veikia tam tikras žmogaus savybes. Ši asmenų grupė neteikia didelės reikšmės *satsang* religiniam turiniui ir teigia, kad jiems tai nėra religinė apeiga. Pasak Čandos, *satsang* gali turėti *bhakti* (t.y., religinį) turinį, tačiau pats dalyvavimas *satsang* to nereikalauja. *Satsang* galima atlikti grynai „technokratiškai“, koncentruojantis į ritmą, garsą, pozityvias bendro dainavimo sukeltas emocijas. *Satsang*, pasak šios respondentės, yra visų pirma „emocijų valymas“. Tuo atveju, jei *satsang* atliekamas ir su atsidavimu ir meile dievybei, jis įgyja taip pat ir *bhakti* jogos aspektą, ir turi gilesnį poveikį. Tačiau ir be to aspekto ši praktika yra prasminga. Rohanas pažymėjo, kad jis šios praktikos nepriima kaip religinės, ir ją interpretuoja tiesiog kaip iš tradicijos kilusį dalyką, kurio nebūtina suprasti tam, kad jis pozityviai veiktų. Įdomu ir tai, kad net centro vadovas nelabai galėjo paaiškinti *satsang* apeigų reikšmės, tad bandė paaiškinti jas natūralistiškai („saldus maistas suteikia gerą emociją“) bei per kylančias asociacijas (pvz., *prasado* dalinimas apeigų pabaigoje jam priminė komunikaciją).

4.3.3. Patirtis

Reikia pastebėti, kad beveik visi respondentai pabrėžė dalyvaujantys jogos grupėje ar net mokytojais tapę todėl, kad joga jiems „tikusi“ (Rohanas), patikusi (Čanda), padėjusi susitvarkyti emocijas (Indira); faktiškai visi ilgiau ir pastoviau praktikuojantys jogą Vishnu-devananda judėjime teigia, kad jogos praktikavimas jiems yra pozityvi patirtis, kurią jie rekomenduotų ir kitiems. Kalbant dar konkrečiau, visi respondentai jogos naudą įvardijo taip, kaip būtų galima įvardinti bet kokio sporto naudą – pagerėjusi savijauta, koncentracija – arba gydymo metodo naudą – chroniškų ligų atsikratymas, sugebėjimas geriau valdyti emocijas. Taigi, visi respondentai motyvuoti dalyvauti jogos grupėje bent jau todėl, kad gauna *atlygius*.

Kai kurie respondentai apsiriboja šiuo fiziniu jogos aspektu, ir nesuteikia savo jogos praktikai sakralinės ar dvasinės reikšmės. Pvz., Kristina pažymėjo, kad Vishnu-devananda mokymą apie pozityvų mąstymą ji tapatinanti su patarimu į gyvenimą žiūrėti iš šviesiosios pusės, o dvi Kauno grupelės lankytojos pažymėjo, kad kol kas sąmoningai atsiribojančios nuo dvasinės jogos pusės ir nepraktikuojančios meditacijos.

Tačiau daugelis respondentų pažymėjo, kad joga jiems yra taip pat ir asmeninio tobulėjimo kelias arba net dvasinis kelias. Keturi mokytojai sutiko, kad joga jiems pakeičia religiją. Trys respondentai pažymėjo, kad dalyvaujant joga meditacijose jie patiria tą patį, ką ir katalikų bažnyčioje – pabūna su Dievu (Dinešas, Danutė) arba lenkiasi Dievui (Devika).

Tik keli respondentai nurodė, kad praktikuodami jogą yra turėję kokių nors antgamtinių ar paranormalių patirčių, taip pat ir tokių, kurios gan detalai aprašomos Vishnu-devananda kaip patirtys, galinčios lydėti meditaciją. Keletas respondentų pastebėjo, kad tokios galios ir patirtys matyt yra „dar ne jiems“ – kad jos pasiekiamos tik labiau dvasiškai pažengusiems. Daugiau daugiausiai patiriami dalykai, kuriems Vishnu-devananda aprašytų patirčių pavadinimai taikytini tik perkeltine prasme. Pvz., Indira nurodė, kad būdama Austrijoje jogos mokytojų kursuose beveik mintimis galėjo susikalbėti su Lietuvoje likusiais namiškiais – pagalvodavusi ką nors, ir po to gaudavusi tai patvirtinančią SMS žinutę. Tokią patirtį sunku pavadinti telepatija, kuri yra viena iš galių, kurias jogą praktikuojantys asmenys gali įgyti ir panaudoti kitų labui (Dinešas, interviu).

4.3.4. Žinojimas

Daugelis respondentų pažymėjo, kad jie gilinaisi į Vishnu-devananda ir Sivananda mokymus, ir tai savaime suprantama kalbant apie mokytojus, baigusius Mokytojų lavinimo kursus. Tik viena respondentė nurodė neturinti laiko gilintis į jogos mokymą, ir kad jai rūpinti tik praktika (Kristina). Visos trys respondentės iš Kauno grupelės nurodė, kad gilinaisi į jogos mokymą, ir kad neapsiriboja vien Vishnu-devananda mokykla – jos taip pat keletą kartų dalyvavo Kauno Vedų centro, priklausančio Krišnos sąmonės religinei bendruomenei, organizuojamose paskaitose. Tai, kad gilinamasi ne tik į Vishnu-devananda mokymą, pažymėjo ir du „Narayana“ centro lankytojai.

Tačiau reikia pastebėti, kad iš interviu medžiagos galima daryti išvadą, jog Lietuvoje veikiančiuose jogos centruose gilinamasi daugiausiai į Vishnu-devananda mokymą grindžiančią Vedantos filosofiją bei kosmologiją ir antropologiją, grindžiančią jogos praktiką, o ne į pačią hinduizmo mitologiją. Hinduizmo mitologija, kaip ir krikščioniškosios mitologijos fragmentai (pvz., pasakojimai apie Jėzaus stebuklus, mirties istorija), naudojami kaip Vishnu-devananda mokomų tiesų iliustracijos, paaiškinimai. Visi respondentai, nors kiek komentavę dievybes, kurias garbinančios mantras giedamos per *satsang*, teigė, kad jos yra tik Absoliuto aspektai, kaip ir visa, kas mus supa, ir kad šių dievybių vardų giedojimo esmė yra giedojimo metu atsirandančios vibracijos, kurios turi galią keisti žmogų naikinant tam tikrą jo būdo bruožą arba sukuriant trūkstamą savybę. Neatrodė, kad perpasakojamais mitais kaip tokiais būtų tikima, nors iš kitos pusės, klausimas apie tų mitų patikimumą ir nėra labai aštriai iškeltas.

4.3.5. Pasekmės

Beveik visi respondentai pastebėjo, kad jogos praktikavimas ir dalyvavimas jogos grupėje vienaip ar kitaip keičia jų elgesį, gyvenimo būdą, santykius su kitais žmonėmis. Pasak Stark ir Bainbridge, pasekmės žmogaus moraliniame gyvenime yra viena iš žmogaus religingumo dimensijų. Tačiau reikia pastebėti, kad iš respondentų pasakojimų susidaro įspūdis, kad dalyvavimo jogos grupėje pasekmės jų elgesiui kyla išskirtinai iš jų jaučiamo pozityvaus jogos poveikio, o ne iš preskriptyvaus moralinio kodekso. Iš interviu medžiagos bei rašytinių šaltinių analizės galima spręsti, kad preskriptyvių moralės reikalavimų dalyvaujantiems jogos grupėse nėra, o naujokai priimami su bet kokia motyvacija ir neatsižvelgiant į jų moralines nuostatas.

Vienintelė ryški preskriptyvaus pobūdžio ir iš esmės religiniais motyvais grysta moralinė praktika, kurią teigia praktikuoją didžioji dalis respondentų, vadinama *karma* joga, t.y., nesavanaudiškas darbas ar patarnavimas. Visi respondentai – mokytojai kaip *karma* jogą paminėjo tai, kad jie be atlygio moko jogos asanų bei meditacijos, kai kurie (pvz., Indira) net nurodė, kad tai yra tam tikras pašaukimas. Keli mokytojai taip pat turi savų labdarinių projektų – Rohanas moko jogos vaikus, sergančius diabetu, o Čanda – depresija sergančius žmones. *Karma* jogos religinė dimensija pasireiškia tuo, kad jos atlikimas „degina neigiamą karmą“ kurią asmuo atsineša iš praėjusių gyvenimų, ir kuri nepasireiškia šiame gyvenime, t.y., karmą, kurią asmuo turėtų išgyventi kituose gyvenimuose. Taigi, *karma* joga yra bent dalinai motyvuojama tikėjimu – antgamtinio kompensatoriaus buvimo ženklu.

4.3.6. Bendrieji ir specifiniai kompensatoriai respondentų pasakojimuose

Iš aukščiau išdėstyto matyti, kad bendrieji kompensatoriai nevaidina išskirtinio ar pagrindinio vaidmens jogos grupių lankytojų motyvacijoje, ar bent jau, kad jie nėra visais atvejais egzistuojantis motyvas. Tačiau apie išskirtinę religinės motyvacijos svarbą visgi galima kalbėti bent dviejų mokytojų ir bent vieno lankytojo atveju.

Tuo pačiu reikėtų pastebėti, kad bendrieji kompensatoriai turi daug didesnės reikšmės, nei specifiniai kompensatoriai, kurie neturi mokslinio pagrindo. Nors daugelis respondentų iš jogos tikisi tam tikrų rezultatų, paprastai susijusių su sveikata, tad kai kuriuos jų lūkesčius galima laikyti kompensatoriais, o ne jau turimais atlygiais, visgi tie lūkesčiai yra suvokiami kaip pasiekiami dėl natūralaus teigiamo jogos poveikio žmogaus organizmui ir savijautai. Daugelis respondentų (išskyrus du mokytojus ir vieną lankytoją) nėra linkę vartoti ezoterinių sąvokų jogos poveikiui aiškinti, ir šias ezoterines sąvokas suvokia kaip natūralių procesų idiomias. Pvz., Vishnu-devananda mokymo energijų perdavimas virsta tiesiog žmogiškai jaučiama apkabinimo šiluma (Rasa).

4.4. Joga kaip praktika, užimanti tradicinio religingumo erdvę

Trys ketvirtadaliai judėjimo nariai sutinka su oficialia judėjimo pozicija, kad joga nėra religija, o iš trijų respondenčių, kurios manė, kad jogą visgi galima laikyti religija, dvi nurodė, kad jos sąmoningai jogos kaip religijos neapraktikuoja (Odetta ir Irina), o viena – kad ją praktikuoja, tačiau toliau save laiko katalike, ir nemato prieštaravimo tarp šių dviejų religijų.

Tik trečdalis respondentų nurodė, kad tapatinasi su katalikiškąja tradicija, tačiau visi respondentai vienaip ar kitaip susiję su tradicine religija (viena respondentė kilusi iš mišrios, stačiatikių ir katalikų, šeimos). Tačiau nei vienas respondentas nepažymėjo, kad prieš pradėdamas praktikuoti jogą būtų intensyviau praktikavęs tradicinę religiją, o dvi respondentės netgi nurodė, kad joms katalikiškoji tradicija pasidarė aiškesnė arba gyvesnė po to, kai jos pradėjo praktikuoti jogą ar gilintis į Vedantą. Turbūt nėra keista tai, kad abi respondentės suvokia katalikybę per universalistinę Vedantos prizmę. Atmetus dvi respondentes, kurios sąmoningai laikosi atokiau nuo pasaulėžiūrinės jogos pusės, bei vieną respondentą, kuris teigė besidomįs ir kitais dvasiniais keliais, dviem ketvirtadaliams respondentų Vishnu-devananda mokymas ir jogos praktika funkcionuoja ir kaip silpnas bendrasis kompensatorius, o vienam ketvirtadaliui – kaip ganėtinai stiprus bendrasis kompensatorius.

Sunku būtų primesti religijos etiketę judėjimui, kuris iš esmės neigia esantis religiniu, ir sąmoningai nesiekia sukurti bendruomenės, tačiau tai, kad dideliai daliai judėjimo dalyvių judėjimo mokymas ir praktika pakeičia tradicinę religiją ir užpildo dvasinio aspekto nišą gyvenime leidžia apie judėjimą kalbėti kaip apie stiprų religinį komponentą turintį darinį. Net ir tais atvejais, kai jogos negalima laikyti religine praktika konkrečiam asmeniui, galima pastebėti, kad jogos grupė funkcionuoja kaip tam tikras dvasinis institutas, turintis atsakymus į svarbiausius žmogaus gyvenimui klausimus, ir tuo pačiu – kaip silpnas bendrasis kompensatorius.

Tai patvirtina ir kitas iš interviu medžiagos išryškėjęs dalykas – jogos centrų mokymas pretenduoja į tą pačią erdvę, ir paaiškina tuos pačius dalykus, kuriuos turėtų paaiškinti tradicinė religija. Žinoma tai, kad joga pakeičia tradicinę religiją kartais nėra suvokiama, ir išlaikomas įsitikinimas, kad jogą praktikuojantis asmuo tuo pačiu lieka ir tradicinės religijos išpažinėju. Tačiau įsigilinus į asmens įsitikinimus galima iškart pastebėti, kad jie yra transformuoti Vishnu-devananda mokymo, ir kad katalikiški įsitikinimai yra paaiškinami per Vedantos prizmę. Tik taip išlaikomas įsitikinimas, kad asmuo toliau yra tradicinės religijos išpažinėju.

III. IŠVADOS

Sivananda jogos judėjimas bei šio judėjimo grupės Lietuvoje yra išties įdomus pokrikščioniškos ir sekuliarizuotos erdvės fenomenas, kurį, pasiremdami Stark ir Bainbridge religijos teorija, galima įvardinti kaip reakciją į sekuliarizaciją, kaip tam tikrą šventybės sugrįžimą kitais pavidalais.

- Pasiremdami šaltinių analizės, o taip pat ir atlikto lauko tyrimo duomenimis, galima teigti, jog **pirmoji** hipotezė, kad Vishnu-devananda judėjimo jogos praktika yra adaptuota vakarietiškam kontekstui ir nukreipta į vartotojišką Vakarų kultūrą, ir tuo gan smarkiai skiriasi nuo Sivananda įkurtos Dieviškojo gyvenimo draugijos veiklos pobūdžio, pasitvirtino.
- **Antroji** iškelta hipotezė, kad Vishnu-devananda judėjimą bei lietuvišką jo atšaką galima laikyti visų pirma importuoto (kultūriškai svetimo) klientinio tipo kultu, siūlančiu magines paslaugas – specifinius kompensatorius, faktiškai nepasitvirtina, nes maginis elementas bei specifiniai kompensatoriai, nors ir akivaizdžiai užimantys ne paskutinio svarbumo vietą judėjimo mokyme, beveik nepasireiškia judėjimo praktinėje veikloje.
Kur kas stipresnė, visų respondentų patvirtina motyvacija dalyvauti judėjimo veikloje (užsiimti joga) yra *atlygių* dedamoji, kurią patvirtino visi apklausti respondentai. Teorija, teikianti maginiam/okultiniam jogą praktikuojančių judėjimų aspektui didžiausią reikšmę (Aagaard, 1987), Vishnu-devananda judėjimui atrodo yra pritaikoma tik labai ribotai.
- **Trečioji** hipotezė, iškelta patikrinti, ar tam tikrai asmenų grupei Vishnu-devananda judėjimas teikia ir religinius (bendruosius) kompensatorius, pasitvirtino. Sivananda jogos judėjimas Lietuvoje reiškiasi kaip judėjimo tipo kultas labiau į judėjimo veiklą įsitraukusiems asmenims, tačiau, kaip jau minėta, religinė motyvacija nelaikytina pagrindine dalyvavimo judėjime motyvacija.
- Į **ketvirtąją** hipotezę keltus klausimus dėl to, ar Vishnu-devananda judėjimo mokymas sudaro prielaidas judėjimo raidai religine kryptimi, ir palaiko religijos elementus judėjime, bei, ar judėjimas siūlo tvirtus bendruosius kompensatorius, galima atsakyti teigiamai. Nepaisant to, kad judėjimo pagrindine pasiūla religija nėra laikytina, ji sudaro svarbų tos pasiūlos komponentą.
- **Penktąją** hipotezę buvo keltas klausimas dėl Vishnu-devananda judėjimo klientinio išmatavimo, kuris būtų paremtas ne tik specifiniais kompensatoriais, bet ir betarpiškais atlygiais. Šią hipotezę laikytume patvirtinta tik iš dalies. Vishnu-devananda judėjimas aiškiai turi klientinį išmatavimą, ir jis yra paremtas judėjimo siūlomais atlygiais, tačiau specifinių kompensatorių aspektas šiuo atveju pasirodė gerokai mažesnis, nei atlygių, ir taip pat mažesnis nei bendrųjų kompensatorių. Šios hipotezės patvirtinimas sutampa su faktišku antrosios hipotezės paneigimu. Tuo pačiu galima teigti, kad šios hipotezės patvirtinamas iš esmės nepaneigia galimybės lokalizuoti Sivananda jogos judėjimą Stark ir Bainbridge pateiktos religinių ir kvazi-religinių

grupių klasifikacijos rėmuose, tačiau pastūmėja Sivananda jogos judėjimo centrą arčiau religinio poliaus nei maginio, ir tuo pačiu – tik šiek tiek arčiau prie viso modelio periferijos.

- Paskutiniąją, **šeštąją** hipotezę, kad didžiąjai daliai jogos *propaguotojų* joga, nors ir nebūdama praktikuojama religija, teikia silpnus bendruosius kompensatorius ir tokiu būdu užima vietą, kuria nepraktikuojančiam tikinčiajam paprastai užima tradicinė religija, galima su išlygomis laikyti patvirtinta.

Iš keleto pasitvirtinusių hipotezių matyti, kad krikščioniškų Bažnyčių abejonės dėl jogos praktikos suderinamumo su krikščioniškuoju tikėjimu yra pagrįstos, tačiau tuo pačiu reikia pastebėti, kad joga visų pirma patraukia asmenis, neturinčius religinės patirties tradicinėse Bažnyčiose.

Grįžtant prie Stark ir Bainbridge religinių ir kvazi-religinių grupių tipologijos, galima teigti, kad Sivananda jogos grupės Lietuvoje funkcionuoja kaip labai silpnai deviantinės grupės, išlaikančios labai mažą įtampą su visuomene, teikiančios visų pirma *atlygius*, prilygintinus kitų sveikatingumo ar sporto krypčių teikiamiems atlygiams, tačiau taip pat ir *bendruosius kompensatorius*, priartinančius šias grupes prie religijos tipo, o taip pat, tačiau mažiausia dalimi – *specifinius kompensatorius*, ir veikia kaip klientinio tipo grupės, turinčios kulto – judėjimo bruožų.

Darbo eigoje išryškėjo keletas sričių, į kurias galėtų būti nukreipti kiti Sivananda jogos judėjimo tyrimai. Visų pirma reikėtų paminėti Sivananda jogos judėjimo mokymo analizę lyginant jį su „Naujojo amžiaus“ fenomeno apraiškomis, bei paties judėjimo sąsajas su „Naujojo amžiaus“ grupėmis Lietuvoje. Nors tai faktiškai neužfiksuota lauko tyrimo medžiagoje, stebėjimo metu tapo ganėtinai aišku, kad yra gan nemažai sąlyčio taškų tarp Sivananda jogos judėjimo narių ir Satya Sai Baba pasekėjų, Krišnos sąmonės judėjimo, bei kitų rytietiško religingumo grupių, neretai siejamų su „Naujojo amžiaus“ fenomenu.

Kita, platesnė tyrimų sritis galėtų būti pasaulinio Sivananda jogos judėjimo analizė hinduizmo religijos kontekste, siekiant nustatyti šio tvirtus ryšius su Vakaraais turinčio judėjimo vietą tradicinio hinduizmo kontekste bei įtaką reformuojant hinduizmo religinę tradiciją. Surinkti duomenys leidžia spėti, kad yra gerokai daugiau interakcijos ir abipusės įtakos tarp tradicinio hinduizmo ir „Naujojo amžiaus“ apraiškų Vakaruose, nei yra linkę manyti kai kurie „Naujojo amžiaus“ tyrinėtojai. Tokia abipusė įtaka ypač gerai atsispindi Sivananda evoliucinėje reinkarnacijos sampratoje, nors evoliucinę, ir tuo pačiu – pozityvią reinkarnacijos doktrinos interpretaciją tyrinėtojai neretai laiko visų pirma esminiu „Naujojo amžiaus“ fenomeno ir Vakarų aplinkoje veikiančių rytietiško naujų religinių judėjimų bruožu (Hexham ir Poewe, 1997, 116).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aagaard, Johannes. „The World-view/Cosmology of the New Religious Movements“. *New Religious Movements and the Churches*. Red. Allan R. Brockway ir J. Paul Rajashekar. Geneva: WCC Publications, 1987, 39-59 psl.
2. Atmaramananda. „Joga. I dalis“. Paskaita, skaityta Vilniaus jogos studijoje „Narayana“ 2004-02-28. D. Glodenio konspektas.
3. Atmaramananda. „Joga. II dalis“. Paskaita, skaityta Vilniaus jogos studijoje „Narayana“ 2004-02-29. D. Glodenio konspektas.
4. Элиаде, Мирча. *Йога: свобода и бессмертие*. Киев: София, 2000.
5. Hexham, Irving ir Joanne Emond-McCullum. *Religious Magazines and Newspapers in Canada*. Department of Canadian Heritage, 2002. Prieinama per http://www.pch.gc.ca/progs/ac-ca/progs/pap/pubs/religion/index_e.cfm (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-25).
6. Hexham, Irving ir Karla Poewe. *New Religions as Global Cultures: Making the Human Sacred*. Boulder: Westview Press, 1997.
7. „His Holiness Sri Swami Vishnudevananda Saraswati Maharaj“. *The Divine Life Society interneto svetainė*. <http://www.dlshq.org/saints/vishnu.htm> (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-23). Autorius nenurodytas.
8. *Šanti jogos ir Vedantos centro interneto svetainė*. <http://www.jogoscentras.lt> (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-29).
9. Interviu su Indira. Vilnius, 2004 m. gegužės 13 d.
10. Interviu su Rohanu. Vilnius, 2004 m. balandžio 21 d.
11. Interviu su Odeta. Kaunas, 2004 m. balandžio 26 d.
12. Interviu su Dinešu. Vilnius, 2004 m. gegužės 1 d.
13. Interviu su Dalium. Vilnius, 2004 m. balandžio 23 d.
14. Interviu su Devika. Kaunas, 2004 m. balandžio 26 d.
15. Interviu su Čanda. Vilnius, 2004 m. balandžio 22 d.
16. International Sivananda Yoga Vedanta Centres. *Kirtan: Sivananda Chantbook*. 1989, publikacijos vieta nenurodyta.
17. International Sivananda Yoga Vedanta Centres. *Pūjā*. Publikacijos data ir vieta nenurodytos.
18. *International Sivananda Yoga Vedanta Centres interneto svetainė*. <http://www.sivananda.org> (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-25).
19. *Jogos centro „Narayana“ interneto svetainė*. <http://www.yoga.lt> (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-29).
20. Lidell, Lucy. *Joga: nauja knyga*. Homo Faber, 2004. Publikacijos vieta nenurodyta.

21. Meadows, Sarah. „Integral Yoga International. Sri Swami Satchidananda“. <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/IntgYoga.html> (paskutinį kartą tikrinta 2004-05-29).
22. Peškaitis, Arūnas. „Parapsichologija kaip šiuolaikinis magijos variantas“. *Dialogas*. 2003, Nr. 22 (569), 4 psl.
23. Sivananda Yoga Vedanta Centre. *Joga: kūnas ir dvasia*. Homo Faber, 2002. Publikacijos vieta nenurodyta.
24. Sivananda. *All About Hinduism*. Rishikesh: Divine Life Society, 1997.
25. Sivananda. *Bliss Divine*. Rishikesh: Divine Life Society, 1997.
26. Stark, Rodney ir William Sims Bainbridge. *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press, 1985.
27. Strauss, Sarah. „‘Adapt, Adjust, Accomodate’: The Production of Yoga in a Transnational World“. *History and Anthropology*, 2002, Nr. 13(3), 231-251 psl.
28. Strauss, Sarah. „The Master’s Narrative: Swami Sivananda and the Transnational Production of Yoga“. *Journal of Folklore Research*, 3 tomas, 2002, Nr. 2/3, 217-241 psl.
29. Vishnu-devananda. „Swami Vishnu-devananda Speaks On Samadhi, Rebirth & World Karma“. *Yoga Life*, 1995 Nr. 3. Taip pat prieinama <http://www.sivananda.org>
30. Vishnu-devananda. *Meditation and Mantras*. SYVC Publishing Company, 1978. Publikacijos vieta nenurodyta.
31. Vishnu-devananda. *The Complete Illustrated Book of Yoga*. New York: Three Rivers Press, 1988 (1960).
32. Wallis, Roy. *The Elementary Forms of New Religious Life*. London: Routledge & Kegan Paul, 1984.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1. Interviu su Indira. Vilnius, 2004 m. gegužės 13 d.
2. Interviu su Rasa. Vilnius, 2004 m. gegužės 12 d. ir 17 d.
3. Interviu su Rohanu. Vilnius, 2004 m. balandžio 21 d.
4. Interviu su Odeta. Kaunas, 2004 m. balandžio 26 d.
5. Interviu su Irina. Kaunas, 2004 m. balandžio 26 d.
6. Interviu su Kristina. Vilnius, 2004 m. gegužės 3 d.
7. Interviu su Dinešu. Vilnius, 2004 m. gegužės 1 d.
8. Interviu su Dalium. Vilnius, 2004 m. balandžio 23 d.
9. Interviu su Devika. Kaunas, 2004 m. balandžio 26 d.
10. Interviu su Danute. Vilnius, 2004 m. gegužės 13 d. ir 19 d.
11. Interviu su Vaidu. Vilnius, 2004 m. gegužės 11 d. ir 17 d.
12. Interviu su Čanda. Vilnius, 2004 m. balandžio 22 d.
13. Preliminarus interviu metu naudotas klausimynas.